

JEP

Araştırma Makalesi • Research Article

Türk-İslam Medeniyetinde Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yöntemine Göre “Milli Akıl” Ve “Büyük İnsan İnşası” Anlayışı

The Understanding of “National Intellect” And “Great Human Construction” According to the Method of Building Knowledge of Tawhidi Thought in the Turkish-Islamic Civilization

Osman Şimşek^{a, *}

^a Prof. Dr, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Çal. Eko. ve End. İliş. Bölümü, ORCID: 0000-0001-8347-1913

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 27.03.2022

Revizyon: 22.04.2022

Kabul tarihi: 26.04.2022

Anahtar Kelimeler: Tevhidi Düşünce, Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi, Milli Akıl, Büyük İnsan İnşası

ÖZET

Tüm lider medeniyetler özgünlük içerir. Bu özgünlüklerini de sahip oldukları düşünce yöntemleri ve ona bağlı ürettikleri bilgi yöntemleri ile oluştururlar. Dünyanın son 2600 yüzyıllık sürecinde iki ana medeniyet, dünya siyasal ve sosyal düzenine yön vermiştir. Bu iki medeniyet Türk-İslam/ İslam medeniyeti ve Batı medeniyetidir. Türk-İslam medeniyeti, Tevhidi düşünce yöntemine göre bilgi üretme özelliğine sahiptir. Bu bilgi üretme yönteminin kavramsal adı; “tevhidi ilmi bilgi”dir. Modern Batı medeniyetinde ise iki alt bilgi üretme yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki pozitivist düşünce yöntemidir. Pozitivist düşünce yönteminin bilgi üretme kavramı “science”dir. İkinci bilgi üretme yöntemi ise hermenötik düşünce yöntemidir. Bu hermenötik bilgi üretme anlayışının bilgi üretme kavramının adı “knowledge”dir. Buna göre Türkiye hangi bilgi üretme yöntemi üzerinde özgün bir medeniyet inşasını gerçekleştirebilir? Bu incelemede Türk-İslam medeniyetinin kurucu bilgi yöntemi nedir sorusu açığa çıkarılmaktadır. Böylece de Türk-İslam medeniyetinin sistem (düzen) kuran “Büyük İnsan İnşası” nasıl oluşmuştur sorusuna cevaplar verilmektedir. Tüm bu sorular da obskürantizme düşürülmüş Modern Türkiye’nin “bağımlı akıl”dan çıkıp, milli aklının yeniden inşasına geçebilmesi için gerekli olan araçlardır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 27.03.2022

Revised: 22.04.2022

Accepted: 26.04.2022

Keywords: Tawhidi Thought, The Method of Building Knowledge of Tawhidi Thought, National Intellect, Great Human Construction

ABSTRACT

All leading civilizations contain originality. They also create their originality with the methods of thought they have and the methods of knowledge they produce depending on it. In the last 2600 centuries of the world's history, two main civilizations have led the world political and social order. These two civilizations are the Turkish-Islamic/Islamic civilization and the Western civilization. In the Turkish-Islamic civilization has the property of producing information according to the method of thought Tawhidi. The conceptual name of this method of generating information is “Tawhidi ilmi knowledge”. In modern Western civilization, on the other hand, there are two sub-methods of generating information. The first of these is the positivist method of thinking. The concept of knowledge generation of the positivist method of thinking is called “Science”. The second method of generating information is the hermeneutic method of thinking. The name of the concept of knowledge generation of this hermeneutic understanding of knowledge generation is “Knowledge”. Accordingly, Turkey can carry out the construction of an original

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

E-posta: osman.simsek@hbv.edu.tr, osimsek6666@gmail.com

Atıf: Şimşek, O. (2022). Türk-İslam Medeniyetinde Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yöntemine Göre “Milli Akıl” ve “Büyük İnsan İnşası” Anlayışı, *Journal of Economics and Political Sciences*, 2 (1), 52-79.

civilization on the method of producing information. In this review, the question of what is the founding method of knowledge of the Turkish-Islamic civilization is revealed. Thus, the answers are given to the question of how the "Great Human Construction" of the Turkish-Islamic civilization, which establishes the system (order), was formed. In all these questions, they are the tools necessary for modern Turkey, reduced to obscurantism, to get out of the "dependent mind" and move on to the reconstruction of its national mind.

1. Giriş

Bir medeniyetin özgün bilgi üretme yöntemi, esasında o medeniyetin "ana kurucu düşünce yöntemi"ne bağlı olarak gerçekleşir. Bundan dolayı "düşünce yöntemi" konusu, bir medeniyetin/millî bir toplumun özgün inşasının gerçekleşmesindeki ana ilmi kurucu unsurdur. Böylece düşünce yöntemi söz konusu medeniyetin/millî bir toplumun kurucu toplum felsefesini oluşturmaktadır (Şimşek, 2018a:16). Buna göre özgün bir medeniyet veya toplum bünyesindeki her şeyin bilgisini, "düşünce yöntemi-kurucu toplum felsefesi" etkileşimi üzerinden özgün bilgisinin üretilmesiyle, kendi medeniyetinin veya toplumunun "toplum düzenini (sistemini)" oluşturabilir. Buna göre bir medeniyet ya da toplum düzeni (sistemini) işlemesine araçsallık etmede başlıca unsurlardan olan; millî aydınların inşasında, kültürünün idrak edilmesinde, millî üretiminin gerçekleşmesinde, millî çalışma düzeni (sistemini) kurulmasında, siyasal aklın ve kurumlarının yapılanmasında, millî eğitimin şekillendirilmesinde, fizik dünyaya yönelik mekanik alanı içeren tüm bilgilerin ortaya konulmasında yani matematik, kimya, biyoloji, fizik, astro-fizik, sağlık, mühendislik alanlarını içeren ilimler gibi konuların tamamı, hep o medeniyetin/toplumun düşünce yöntemine göre üretilen bilgi ile şekillenebilir. Bu genel kaideyi içeren cümleden hareketle özelde, Türk-İslam veya İslam-Türk medeniyeti bu noktada tüm ilimleri tevhit anlayışına göre oluşturulmuş olduğu söylenebilir. Söz konusu tevhit anlayışı da Tevhidi "düşünce yöntemi" ile bu ilimlerin içyapılarını inşa ederek, toplum (içtimai) düzenini kurmuş olmaktadır. Böylece Türk-İslam medeniyetinin, kurucu toplum felsefesini, tevhidî düşünce yönteminin bilgi inşa etme anlayışına göre özgün olarak ortaya koymuş olduğu belirtilebilir. Bunun sonucunda da bütüncüllük içeren millî içtimai bir yapının oluşumu meydana çıkmıştır. Fakat Türk toplumu, Tevhidi düşünce yönteminin bilgi

inşa etme anlayışına göre özgün bilgi üretme niteliğinden, kültüründen, kimliğinden, Tanzimat ile başlayan süreçten itibaren adım adım uzaklaşma içine girmiş ve/ya girdirilmiştir. Bunun neticesinde 1923'de ise Modern/Yeni Türkiye'nin oluşumu ortaya çıkmıştır. Modern Yeni Türkiye'nin temel ilkeleri de, 17 Şubat 1923 ile 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de gerçekleştirilen 1. İktisat Kongresinde, pozitivist düşünce yöntemi liberal-kapitalist toplum inşasının benimsenmesine göre oluşmuştur. Bu durum yani "yeni düşünce yönteminin, yeni toplum"u şekillendirmesi gerçeğini Mahmut Esat Bey'in şu açıklamalarından net olarak anlamak mümkündür.

"Yeni Türkiye'nin iktisadiyatı mevcut iktisadi sistem ve siyasetlerinin hiçbirinin aynı olmaz. Memleketimizin iktisadi mana ve ihtiyacına iktisat tarihimizin ruhiyatına muvafık başı başına bir iktisat siyaseti, takip eylemek mecburiyetindedir. Biz iktisat meslekleri tarihinde mevcut mekteplerin hiçbirisine mensup değiliz. Buna ben Yeni İktisat Mektebi diyorum. Yukarıda zikrettiğim hiçbirisine mensup olmamakla beraber memleketimizin ihtiyacına göre bunlarda istifade etmeyi de ihmal etmeyeceğiz. Yeni Türkiye'nin muhtelif bir iktisat sistemi takip etmesi gereklidir. İktisadi teşebbüs kısmen devlet ve kısmen teşebbüs-ü şahsi tarafından deruhte edilmelidir. Hülâsa bazı hususta iktisadiyatımızı devletleştirme usulünü takip edecek bazı hususta iktisadi teşebbüslerini şahsi teşebbüslere terk edecektir." (Koç, 2010:151).

Yine kongrede devlet bürokrasisine ilaveten yerli girişimcilerin de bulunması ile pozitivist düşünce yönteminin yön verdiği liberal-kapitalist ekonomi modeline yönelmeye duyulan gereksinim ise; "zannolunmasın ki ecnebi sermayesine hasımız; hayır bizim memleketimiz geniştir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız var. Kanunlarımıza riayet şartıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeğe her zaman hazırız. Ecnebi sermayesi bizim sanayimize inzimam etsin ve bizim ile onlar için faydalı neticeler

versin” cümleleri ile ifade edilmektedir (Tezel, 1994:149). Böylece “düşünce yöntemi-toplumsal yapının inşası” ilişkisinin en açık bir örneği konumunda olan Yeni Türkiye’nin yapılanması, pozitivist içerikli yeni “kurucu düşünce yöntemi”nin kabulü ve onun kurucu toplum felsefesi olması ile benimsenmiştir. Buna göre de Yeni Türkiye’nin toplum düzeninin(sisteminin) yapısal kurucu yol haritası artık oluşmuştur. Buna göre “düşünce yöntemi-kurucu toplum felsefesi” genel ilkesini Yeni Türkiye, kendi sosyal bünyesinde “pozitivist düşünce yöntemi-pozitivist kurucu toplum felsefesi” etkileşimi ile içselleştirerek, “yeni yapılanma” şekliyle somut olarak ortaya koymuştur. Bundan dolayı Yeni Türkiye, bu genel ilkeyi özelinde somutlaştırarak, yeni kültürlenmesini, bu pozitivist düşünce yöntemi vasıtasıyla düzenleyerek resmi ideolojisi haline getirmiştir (Şimşek, 2018a: 25). Böylece “Yeni Türkiye Cumhuriyeti”nin salt akılçılık bakışı üzerinden bilimsel inşasını oluşturan pozitivist “düşünce yöntemi” ile artık “siyasi çerçeve, devletin temel prensipleri ve yapısı” değişmeye uğramıştır (Şeker, 2007: 5). Bu noktada en başta din-devlet-toplum ilişkilerine bakışta büyük değişim, yapısal farklılıkların meşrulaştırılması, kabul edilen bu yeni düşünce yöntemi (pozitivist düşünce yöntemi) üzerinden meşrulaştırılmıştır. Bu eksende Yeni Türkiye Cumhuriyeti; benimsediği “pozitivist düşünce yöntemi ve onun felsefesi” üzerinden yeni devlet kurumsal yapılanmasını gerçekleştirmiştir. Bu düşünce ve bilgi üretme yöntem değişikliği üzerinden Yeni Türkiye, modern Batı’nın kendi toplum kurucu düşünce yöntemini taklit edip onu kendisine aktararak, 20.Yüzyılın başlarından günümüze değin buna göre istikametlendirilmiştir (Şeker, 2007:15). Oysa sosyal ilimlerde “taklitçilik” ve “aktarmacılık” konusuna bakıldığında “taklit” unsurunun, bir medeniyeti ya da toplumu yüzeysel düzeyde bırakarak, onun özgünlüğe yönelmesine sınır koyduğu söylenebilir. Böylece taklit ve aktarmacılığa itilen bir sosyal yapı (medeniyet, toplum vs.), taklit edilen ve kendisine aktarılan “düşünce yöntemi” vasıtasıyla, kendi cevherini söndürmeye yönelmiş ya da yönlendirilmiş olmaktadır (Özakpınar, 2002: 125). Buna göre söz konusu medeniyet veya toplumsal yapı, değiştirdiği kurucu toplum düşünce yöntemi ve kurucu toplum felsefesi nedeniyle, kendi hakikatini arama ya da onda kalma

imkânlarını kaybederek, derin bir obskürantizm içine düşmüş ya da düşürülmüş olur. Bu noktada aşağıda daha geniş olarak ele alınacak olan obskürantizmi açmak gerekirse o; Fransızca “karanlık” anlamına gelen “obscurité” kelimesinden türetilerek, Türkçe’ye “bilmesinlercilik” olarak çevrilmiştir. Böylece obskürantist bakışın sosyal düşünce yönteminde aktive edilmesiyle de söz konusu o medeniyetin/toplumun, özgün gelişme yolları tıkatılmış olunur. Bu da o medeniyetin/toplumun kendi “hakikati keşfetme yolunda ilerlemekten geri durarak, bir sınırlı aklın ortaya koyduğu noktaları tekrarlama konumuna kendisini mahkûm etmiş” olması ile bu yapının taklitçilik ve aktarmacılığa bağlı oluşan söz de özgür ama esasında bir “patinaj toplumu” olma vasfında kalması sağlanmış olunur (Özakpınar, 2002: 125).

Tüm bu açıklamalar çerçevesinde Modern Yeni Türkiye’de kurucu toplum düşünce yöntemi olarak, pozitivist düşünce yönteminin ideolojik kabulü üzerinden yeniden inşa edilen Modern Türkiye’nin, artık Türk-İslam medeniyetinin 7.yüzyıldan kıyamete kadar geçerli olan “Tevhidi Düşünce Yöntemi ve kurucu Tevhidi Toplum Felsefesi” etkileşimine dayalı olarak her ilim dalına yönelik cari bilgi inşa etme anlayışını tamamen unutmuş ya da ona unutturulmuş olduğu belirtilebilir. 1923’den itibaren Türkiye, “obskürantizm-düşünce yöntemi” etkileşimi üzerinden oluşan anlayışa bağlı olarak sadece modernist sosyal bilim bilgi inşasına göre “bilme” ve ona göre “düşünerek, bilgi üretmek” niteliğini içeren yeni bilgi inşası içine sokulmuştur. Bu eksende oluşan resmi ideolojik anlayış ise; toplumu, insan düşüncesini ve üniversiteyi yönlendirmiştir. Buna göre her kadim olanın, bu yeni yöntemle göre okunması süreci başlatılmıştır. Böylece Modern Yeni Türkiye’de; “düşünce yöntemi-kurucu toplum felsefesi”, “obskürantizm-düşünce yöntemi” ve “pozitivist düşünce yöntemi- pozitivist kurucu toplum felsefesi” etkileri ile taklit ve aktarmacılık içeren bilgi ve düşünce yapısı ortaya çıkmıştır.

İdeal Türk-İslam medeniyetinde ise hem “medrese” hem de “dergâh” bütüncül eğitiminden geçmiş irfan sahibi tüm ilim adamları, tevhidi düşünce yöntemi ve kurucu tevhidi toplum felsefesi bakışının bütüncüllüğüne göre; kâinata, insana, topyekûn varlığa dair olanı, tevhidi içerikli

bakış ile düşünüp buna göre bilgi inşa ederek, eserlerini bu yönetime göre oluşturmuşlardır. Bu bağlamda örneğin; El-Biruni, Gazali, Ahmet Yesevi, İbn'ül Arabi, Mevlana, Ahi Evran, Yunus Emre, Davut-i Kayseri, Konevi, Hacı Bayram-ı Veli, İbn Haldun, Akşemsettin gibi düşünürlerin bu yönetime yani tevhidi düşünce bilgi inşa etme yöntemine göre tüm bilgi üretimini ele aldığı konuları işlemiştir (Şimşek, 2018b: 155). İdeal Türk-İslam medeniyeti tüm zamanlarda bu tevhidi düşünce ilmi yöntem bilgi inşa bakış açılarıyla da örneğin Mevlana'nın Mesnevi'si, Gazali'nin İhya'sı, İbn'ül Arabi'nin Fususu'l Hikem'i, İbn Haldun'un Kitâbu'l-İber'i ve onun başındaki meşhur Mukaddimesi (önsöz) gibi büyük eserlerini çıkarmışlardır. Bahsedilen bu eserler ve emsal diğer eserlerin, ne pozitivist düşünce yöntemi ile ne hermenötik düşünce yöntemi ile vücuda getirilmediği çok açıktır, nettir. Çünkü o dönemlerde zaten bu yöntemler yoktular. Böylece Türk-İslam medeniyeti özellikle 7-19. Yüzyıllar arasında dış dünyaya dünya siyasi düzenine bu yöntem bilgisi üzerinde nizam vermiş, içeride de, içtimai yapıyı buna göre oluşturulmuştur.

Bu noktada bazen ideal Türk-İslam medeniyeti büyük kurucu ilim adamlarının; devlet kademesindeki bir kısım aydın kesimin (devlet yöneticilerinin, yazar-çizerlerin), toplum bünyesindeki yapının materyalist düşüncelere yönelişi üzerinden oluşan yozlaşmanın giderilmesi için “tevhidi düşünce yöntemi-bilgi üretimi” etkileşimi üzerinden yeniden toplumu ihya etmeye yönelmiş oldukları görülmektedir. Buna göre İdeal Türk-İslam medeniyeti kurucu niteliği; tevhidi kültür üzerinden, tevhidi düşünce yöntem bilgisi ile yeni aydın neslinin inşası üzerinden (Gazali, Mevlana, İbn'ül Arabi, İbn Haldun vs. gibi kurucu düşünürleri yetiştirerek) daima tüm zamanlarda medeniyetimize bir çıkış imkânı sunmuştur (Topçu, 2002: 113). Böylece İdeal Türk-İslam medeniyeti 7. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar doğrudan tevhidi düşünce bilgi yöntemi ile ilmi bilgi üretmek yoluyla üç kıtaya 1200 yıllık süreçte hâkim olmuştur. Bu zaman aralığında; iktisat, eğitim, toplum, felsefe, siyaset, ahlak, sanayi/ahilik gibi tüm içtimai alanda faaliyet gösteren unsurlara hep tevhidi düşünce bilgi yöntemi ile yön vermiş ve yön verici lider toplumu bu yöntem rehberliğinde yani “madde+mana” bütüncüllüğü ile sağlayabilmiştir (Şimşek, 2018c: 236-237).

19.Yüzyıldan sonra modernleşme ve pozitivist düşünce yöntemi ve hermenötik düşünce yöntemlerinin materyalist içerikli yapısı, 20. Yüzyılda Türk toplumunun düşünce ve bilgi üretmesinde merkez yön verici konumuna getirilmiştir (Şimşek, 2020a:16:21). Buna göre de modern Türkiye'de, Tevhidi Düşünce yöntemi unutulmuş ve unutturulmuştur. Bundan dolayı da; Mevlana, Gazali, İbn'ül Arabi ve diğer irfan ehli ilim adamlarına, günümüzde artık pozitivist düşünce yönteminin bilgi anlayışının birikimi ile bakılmakta olduğu söylenebilir. Oluşan bu kültür çözülmeci durum, “gerçek anlama ve bilmeden” uzak bir obskürantik durumu ortaya çıkarmıştır. Bu eksende Türkiye'nin, Batı pozitivist sosyal düşünce yönteminin kendisine göre ürettiği düşünce ve bilgi yöntemini taklit ederek, obskürantizm ve bağımlı aktarmacı düşünce yöntemine tabilik psikolojisi içine girmiş olduğu görülür. Fakta günümüz yapısı itibariyle Modern Yeni Türkiye'nin bu salt akılcılık içeren pagan/pozitivist bilimsel yönetime tabilikten kaynaklanan kaotik düşünce çukurundan çıkabilmesi elzemdir. Bu çukurdan çıkışın ana hamlesi ise ancak İdeal Türk-İslam medeniyetinin özgün düşünce yöntem anlayışına sahip olmasından geçmektedir. Bu noktada; “Peki modern dönemde ortada pozitivist düşünce yöntemi ve hermenötik düşünce yöntemi var iken Türk-İslam medeniyetinin bir düşünce yöntemi var mı ki (Şimşek, 2020 b: 116), Türkiye ona yönelerek, girmiş veya girdirilmiş çukurdan çıkabilsin?” sorusu akla gelebilir.

Öncelikle İdeal Türk-İslam medeniyetinin kıyamete kadarki tüm zamanlarda (tevhidi zaman) ve her teknolojik düzeydeki toplum süreçlerinde geçerli olan bir düşünce yönteminin var olduğu söylenebilir. Bunun adının da kendi özgün kavramsallaştırmamızdan hareketle; “tevhidi düşünce yöntemi” olduğu ifade edilebilir. Çünkü Türk-İslam medeniyeti; hem görünenin (madde) hem de görünmeyenin (mana) birlikteliğini, salt akılcılık ile değil, vahyin emrine girmiş akıl ile ele alan bir özelliğe sahip, özgün bir medeniyettir. İdeal Türk-İslam medeniyetinin bu özelliği onu, tüm zamanlara hitap edebilen bilgi üretme yöntemine sahip olduğu anlamına götürmektedir (Şimşek, 2019a: 177-179). İşte hem bundan dolayı ve hem de İslam'ın, 7. yüzyıldan kıyamete kadar; tek geçerli din olması, ilim merkezli hayat bakış anlayışına

sahip olması, evrensellik boyutunun bulunması gibi özellikleri taşıması, O'nun tüm zamanlara özgü bilgi üretme kabiliyetine sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu özgün özellikli unsurların varlığı, İdeal Türk-İslam medeniyetinin daima geçerli bir düşünce yöntemi sahip olduğunu ve ona bağlı bilgi üretme anlayışının bulunduğu ifade etmektedir.

Günümüz Türkiye'si bu noktada, Tevhidi Düşünce Yöntem bilgisi üzerinden oluşan özgün bilgi üretme kültüründen hareketle yeniden; El-Biruni, Gazali, Yesevi, Mevlana, İbn'ül Arabi, Hacı Bektaş-ı Veli'lerin bilgi inşa geleneklerinden istifade ederek, 21. Yüzyıl sürecinde özgün yeni bilgi ve düşünce inşasını ortaya koyabilir. Ancak bunun sağlanabilmesi için de Türk aydınının; akademisyenin/öğretim üyesinin/yazar-çizer düşünce insanının, öncelikle üç özel durumu bilmesinin gereği bulunmaktadır. Bilinmesi gereken bu üç özel durumdan ilki; ideal Türk-İslam medeniyetinin özgün düşünce yöntemi ve buna bağlı bilgi üretme yönteminin ne olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Bu İdeal Türk-İslam medeniyetinin özgün düşünce yöntemi "Tevhidi Düşünce Yöntemi" olup, ideal Türk-İslam medeniyetinde buna göre bilginin üretildiğinin bilinmesi gereklidir. Zaten İdeal Türk-İslam medeniyeti de kıyamete kadar geçerli bir içeriğe sahip olduğundan bu bilgi yöntemi tüm zamanlarda geçerli bir bilgi üretme yöntemidir. Ancak bu yöntem özellikle Tanzimat sürecinden itibaren "batılılaşma" olgusuna bağlı olarak giderek unutulmuş hatta unutturulmuştur. Böylece günümüz modern Türkiye aydınının onun evrensel geçerliliğinden habersiz bir konuma sürüklenmiş/sürüklendirilmiştir.

İkinci bilinmesi gereken özel durum ise; pozitivist düşünce yönteminin modern Türkiye'ye yön vermesindeki teknik özelliklerinin en azından bilgi sosyolojisi açısından bilinmesinin gereği bulunmaktadır. Bu anlamda 15 Temmuz 1921'de Ankara'da yapılan Birinci Maarif Kongresi ve 1923 yılı Şubat-Mart ayları aralığında İzmir'de yapılan Birinci İktisat Kongresi modern Türkiye'deki "yapı kuruluşunun" pozitivist düşünce yöntemi üzerinden okunmasını ortaya çıkarmaktadır. Buna bağlı olarak "modern Türkiye'de, bu pozitivist düşünce yöntemiyle science zihniyet temelli bilgi üretme tercihinin göre önce eğitim (science) bilim anlayışı ve

buna göre oluşan pozitivist akıl merkezli insan ve düşüncenin oluşumu) ve ardından da, iktisat düşüncesi üzerinden modern pozitivist düşünce yöntem temeline göre düzen inşasının olduğunun bilinmesi önemlidir. İşte "modern Türkiye" sosyolojik yapı düzenin inşası, bu pozitivist düşünce yöntem anlayışı üzerinden önce pozitivist eğitim ve pozitivist akıl inşası ve hemen ardından da yine pozitivist düşünce yöntem içerikli liberal ekonomi teması üzerinden oluşturulmuştur. Bu pozitivist temel tercihe bağlı olarak Birinci Maarif Kongresi açılışında yapmış olduğu konuşmada Mustafa Kemal Paşa; Modern Türkiye'nin yeni milli eğitim anlayış yaklaşımını, yeni akıl inşasını ve yeni bilgi üretme yöntemlerinin işaretlerini "bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafi fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum; çünkü dehayı milliyemizin inkişaf-ı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir" beyanı ile ortaya koymuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın bu beyanlarından "anlaşılacağı üzere yeni Türk Devleti'nin eğitim anlayışı, özgün bir kültür yaratma, pozitivist ve millî olma çizgisindedir" (Kök, 2019). Böylece Modern Türkiye'de; milli eğitim, milli eğitim-millî düşünce ve milli eğitim-millî akıl ilişkilerine "pozitivist" bir çizgiden salt akılcılık temasından hareketler la-dini ve "science" zihniyetinden yani "gördüğün vardır, görmediğin yoktur" anlayışından hareketle yön verilmiş olduğunun bilinmesi, hem oldukça önemli ve hem de özgün bilgi inşası açısından çok gereklidir. Buna göre Birinci Maarif Kongresi Modern Türkiye'nin, modern Batı içerikli pozitivist düşünce yöntem anlayışını esas almayı ifade eden bakışını, pozitivist düşünce yöntemine göre oluşturulmayı içeren milli eğitim zihniyetini, milli akıl yapısını, milli düşünce biçiminin temellerini inşa etmeyi içeren bir kongre olduğu söylenebilir (Şimşek, 2012:98-99).

Üçüncü bilinmesi gereken özel durum ise "Modern Türkiye'de, İdeal Türk-İslam medeniyet değerlerine dayalı düşünce ve bilgi üretme kimliğinin kaybetme sürecine girmiş ama özgün gelenegini de korumak isteyen milli ve muhafazakâr zihniyet içerikli kesimlerin, bu anlayışlarını korumak için modern Batı'nın teslis inancına dayalı

hermenötik düşünce yöntemini kullandıkları görülür. Bu yöntem de, knowledge içerikli bilgi üretmektedir. Knowledge içerikli bilgi üretme yönteminin science temalı pozitivist düşünce yöntemine göre bilgi üretme anlayışından bazı farkları bulunmaktadır. Örneğin din, iman konusuna dayalı bilgiyi bu hermenötik düşünce yöntemi, knowledge içerikli bilgi üretiminde kullanılabilir. Fakat hermenötik anlayış her ne kadar din ve iman ile ilgili bilgiyi kullanıyor olsa da bunun ideal Türk-İslam medeniyetindeki tevhide bakışla da ilişkisi, benzerliği ve alakası bulunmamakta olduğunu özellikle belirtmek gerekmektedir. Türkiye'deki milliyetçi, muhafazakâr geleneği temsil eden kesimin pozitivist pagan içerikli bilgiden kaçarak bunun kullanmaktan uzak durması sonucu knowledge içerikli bilginin içine düşmüş/düşürülmüş olduğu söylenebilir. "Modern Türkiye" bünyesinde bulunan bu kesimin, bilgi üretmede içine düşmüş olduğu bu kimlik krizinin farkındalığının oluşmasının gereği bulunmaktadır. Bu farkındalık ise ancak ideal Türk-İslam medeniyetinin kendi özgün bilgi inşa etme yönteminin (Tevhidi Düşünce) var olduğunun bilinmesi ve bunun da ortaya konulması ile oluşabilir. Böylece hem pozitivist düşünce yöntemi hem de hermenötik düşünce yöntemi üzerinden obskürantizme düşürülmüş Modern Türkiye' de bilgiyi üreten insanın, kendi özgün kültürüne bağlı bir şekilde bilgi üretme ihtiyacının bulunmakta olduğu açıktır.

Modern toplumun sosyal düzeni ekonomi merkezli olduğu için kendi bünyesinde sınıflı yapı içinde sosyal düzen sorunlu görülmektedir. Çünkü bu modern sosyal düzende insanların değer verdiği; mallar, hizmetler kıt içerikli olduğundan, bu durum sosyal düzeni sorunlu hale getirmiştir (Yinger, 1982:4). Buradan hareketle Modern Türkiye'nin liberal Batı toplumunun ekonomik merkezli sosyal düzen kurgusunun pek çok alanda tercihi (bilgi üretme, toplum yöntemi, akıl yapısı vb.) ise, ideal Türk-İslam medeniyet değerlerinin içtimai düzen kurgusu ile çatışma potansiyeli taşımaktadır.

Bu çalışmada tüm zamanlara hitap eden Türk-İslam medeniyetinin tevhide düşünce yöntem anlayışına göre evrensel ölçekte bilgi üretmesinin niteliği ortaya konulmaktadır. Bu eksende medeniyetin bilgi sosyolojisi anlayışına göre kuram inşacı büyük düşünce

insanının varlığının geçmiş süreçte (7-19.Yüzyıl arasında) nasıl oluştuğu ve günümüzde ise bu yöndeki imkân ve kabiliyetinin durumu ifade edilmeye çalışılacaktır. Sonuç olarak günümüz Yeni Türkiye açısından; pozitivist düşünce yöntem içerikli science ve hermenötik düşünce yöntem içerikli knowledge temalı bilgi üretilmesine mutlak anlamda ihtiyaç olup olmadığının bilgisi ortaya konulmak istenmektedir.

2. 'Düşünce Yöntemi' Nedir ve Türk-İslam Medeniyetinin 'Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi'ne Göre Bilgi İnşa Anlayışı Nasıl Oluşur?

1923 yılından itibaren Modern Yeni Türkiye'nin aşama aşama pozitivist düşünce yöntemi üzerinden tüm bilim dallarını "açıklayıcı" niteliği, Yeni Türkiye'nin sosyolojik tabanında, Türk-İslam medeniyetine dair bilgi üretme yönteminden uzak bir uygulamayı ortaya çıkarmıştır. Bu düşünce yöntemi değişikliğine bağlı benimsenen yeni uygulama ile her şeye ve her bilim dalına pozitivist düşünce yöntemi ile bakılan aktarmacı ve taklitçi düşünce anlayışını ve onun bilgi üretme sistemi, "bilimsellik" mottosu ile toplumsal hayata geçirilmiştir. Pozitivist/hermenötik düşünce yönteminin tekçi dayatmacılığının "bilimsellik" mottosu ile hem resmi ideolojik bağlamdaki bakış açılarına, politika üretimine ve hem de her akademik bilgi düzeyine yansıtıldığı görülmektedir. Bu durumun tabii sonucu olarak da Türk-İslam medeniyetinin kadimiyatına, "öncü kurucu büyük düşünce insanlarına ve onların fikirlerine" hep pozitivist/hermenötik düşünce yönteminin tekçi dayatmacılığının "bilimsellik" mottosu anlayışı ile yaklaşılarak, söz konusu "kurucu öncüler" anlaşılmaya çalışılmıştır. Elbette ki bu durum, ilmi bir duruşu ve derinliği de ifade etmemektedir. Çünkü değer, izafiliğin/göreliliğin sosyal düşünce ve düşünüş üzerindeki etkisini 'yok' kabul etme tabanında oluşan bu pozitivist anlayış, değerden arınmış haliyle kendi bilgi sistemini oluşturmuştur (Hall, 2008:223-227). Oysa kültürel izafilik kuram anlayışına göre "her toplum, kendi yegâneliği ve özelliği içinde incelenmelidir. Toplumlar birbirleriyle karıştırılmazlar" (Tezcan, 1995: 12). Fakat modern süreçte hakim Batı medeniyeti de, pozitivist merkezli bakış açısını içeren modernlik, bilimsellik, akılcılığa dayalı

düşünce yöntemini, her medeniyetin ve toplumun kullanımına tekçi bir bakışla, evrenselci ve evrimci hakim paradigma olarak sunmuştur. Bu noktada pozitivist düşünce yöntemi, salt akılcılığa dayalı analiz sistemini, bilgi üretme düşüncesinin odağına yerleştirmiştir. Böylece her şey bu noktadan bakarak, gördüğün vardır görmedin yoktur anlayışına sahip bir “zorunsuzluk” (yani ilahi kanunu reddetme) bakışına sahip olarak evrensel bir alan oluşturmuştur (Keat & Urry 2001:43). İşte Yeni Türkiye’de 1923’den günümüze değin ya pozitivist düşüncenin görmediğini “yoktur” olarak kabul eden salt akılcı bakışına sahip olarak ya da hermenötik düşünce yönteminin de teslis anlayışına dayalı rasyonelleştirilmiş Hıristiyanlık (din) üzerinden şekillendirilen materyalist din, değer, kültür bakışlı anlayışını merkeze alarak –örneğin; Mevlana’yı, Gazali’yi, İbn’ül Arabi’yi, Ahmet Yesevi’yi, İbn Haldun– ele almıştır. Böylece de Yeni Türkiye’de hala modern Batı paradigmasına bağlı evrenselci ve evrimci temalı bu düşünce yöntemlerinin ürettiği bilgi dünyası ile kadimiyatımızı ele almaya alışmış olan bir akademik düşünce, bakış ve yazın gelişmiştir. Fakat kültürel izafilik kuramı açısından konuya bakıldığında toplumlar açısından “evrimci bir aşamalandırmanın evrensel ya da genel bir ölçütü bulunamaz” olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı cemiyet/toplum üzerinde evrimci bir sınıflandırmaya gidilerek, toplum gerçeğini okumada, modernist tekçilik dayatması ile bir aşındırmanın yapılması uygun görülmemektedir(Tezcan,1995: 13).

İşte bu durumdan içtimai (sosyolojik) çıkış için öncelikle; bir düşünce yöntemi üzerinden köklü bilgi inşa edilmesinin gerekli olduğunun fark edilmesi gerekmektedir. Bunun idrak edilmesinden sonra da ikinci aşamada, “düşünce yöntemi nedir” ve bunun önemini nasıl anlamak gerekir sorusunun cevaplanmasına geçilmesi gerekir. Üçüncü aşamada ise Türk-İslam medeniyetinin bir “düşünce yöntemi var mıdır” sorusu üzerinde yoğunlaşarak bunun ortaya konulmasına geçilmelidir. Dördüncü olarak da teorik olarak Türk-İslam medeniyetini düşünce yöntemi ortaya konulduktan sonra Mevlana, Gazali, İbn’ül Arabi vb.lerinin Türk-İslam medeniyetinin özgün “düşünce yöntemine” göre ele alınmasını sağlayan bilginin ortaya çıkarılması sağlanmalıdır. Böylece ancak bu dört aşamanın özgün bir şekilde sağlanması yoluyla pozitivist düşünce yöntemi ve

hermenötik düşünce yöntemlerine göre Yeni Türkiye sürecinde özellikle bu alanlarda üretilen hatalı bilgi inşasında çıkılma imkânına kavuşulmuş olunacağı söylenebilir. Bütün bu açıklamalara göre bu çalışma da ele alınan konular ve alt başlık içerikleri, Türk-İslam medeniyetinin özgün düşünce yöntemi olan tevhidi düşünce yöntemine göre incelenmiştir. Böylece; taklitçi, aktarmacı ve obskürantizme düşmeyen bir akıl ve düşünce yöntem ile konu incelenmektedir.

2.1. Bir Medeniyetin Kendi Özgün Bilgi İnşasını Gerçekleştirilmesi Açısından “Düşünce Yöntemi”nin Önemi Nedir?

Türk Dil Kurumuna göre düşünce, “uzay ve zamanın ötesinde, öznenin dışında, kendiliğinden var olan, duyularla değil, yalnızca ruhen algılanabilen asıl gerçeklik, mütalaa, fikir, ide, idea, dış dünyanın insan zihnine yansması, niyet, tasarı” anlamlarını içermektedir (TDK). Bu yönüyle düşünceyi; maddesel dünyasının ötesinden görünmeyenle yani soyut olan ile alakalı bir kavram olarak belirtmek gerekir. Düşünme ise daha maddi dünyaya dönük bir kavramdır. Buna göre düşünmek; “maddi olaylar arasında sebep-sonuç bağıntısını kurmaktır” (Topçu, 2002: 43). Fakat düşüncenin soyut, mana içerikli muhtevası onun; değere, inanca göre şekil alan yönünü öne çıkarmaktadır. Böylece düşüncenin bu özelliği, onun; her bir medeniyette, toplumda, ülkede veya kültürel yapıda ayrı ayrı bakış açısı sunmasını ortaya çıkartmaktadır (Özakupınar, 2002:58). Bu yönüyle düşüncenin soyutlukla yani duygu ile olan birebir ilişkisi, ona hem “izafilik” konusunda hem de yöntem konusunda ayrı bir derinlik ve özellik kazandırmaktadır. Bu eksende insanın herhangi bir olay ya da olaylar karşısında ortaya koyduğu düşünceleri, onun hep ait olduğu medeniyetin, inancın, toplumun ya da kültür sisteminin değer anlayışına göre şekillendiği söylenebilir. Bu durum ise insana tesir eden düşüncenin, izafilik özelliğini ortaya çıkarmaktadır.

Yöntem ise “araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebep-netice ilişkilerini ve mümkün olduğu hallerde bu ilişkilerin temelinde yer alan soyut ilmi kanunları tespit etmek için izlenmesi gereken yol anlamına” gelmektedir (Bilgiseven, 1994:3). Buna göre her bilgi alanının, ait olduğu medeniyet anlayışına bağlı olarak ona “uygun belli bir mantığı ve belli bir metodolojiyi” yani yöntemi

takip etme mecburiyeti bulunmaktadır. Böylece o medeniyet ya da toplum anlayışına uygun doğru yöntemle sahip olmak, o medeniyet veya toplumun hakikatine ait bilgiyi üretmeyi ya da ona ulaşma imkânını sunmuş olacaktır. Buna göre yöntemi en açık bir şekilde “bilgiye ulaşmak için kullanılan yol” olarak ifadelendirmek gerekmektedir (Ertek, 2021:122-123).

Yöntem konusuna Filibeli Ahmet Hilmi de dikkat çekmiştir. Filibeli A. Hilmi bu noktada “medeniyet hayatta en zaruri olan şey fikirler ve amellerde sağlam bir usule sahip olmaktır” diyerek, bir medeniyet ya da toplum açısından yöntem konusunun önemine dikkat çekmiştir. Filibeli A. Hilmi, medeniyet ve toplumların düşünceler ve bu yöndeki çalışmaları gerçekleştirilmede düzenli bir yöntemle sahip olamamaları halinde, onların asıl hedeflerine ulaşmada başarısız olacaklarını belirtmiştir. Bu noktada Filibeli, medeniyet ve toplumların başarılı olabilmeleri için hem teori hem de uygulamada kendi özgün medeniyet değerlerine uygun yöntemi takip etmelerinin gereğine vurgu yapmıştır (Turan, 2020:476-477). Böylece bir medeniyet veya toplumun başarılı olmasında, istikrarında o medeniyetin “düşünce” anlayışı ile bu düşünceyi ilmi bilgi inşasına aktarmada yine o medeniyet değerlerine uygun “yöntem” bilgisi ve onun uygulaması oldukça önemli bir gerçeklik taşımakta olduğu ifade edilebilir. Buna göre “düşünce”nin değer ile olan ilişkisinin, hem düşüncenin izafiliğini ortaya çıkardığından hem de özgün bir yöntem anlayışını geliştirmeyi ortaya çıkardığından bahsedilebilir. Bu duruma bağlı olarak, “düşünce yöntemi”nin de; medeniyetten medeniyete, kültürden kültüre, değerden değere göre, farklı düşünce temaları ve izlenen yöntemlere bağlı olarak oluştuğu söylenebilir.

2.1.1. Düşünce Yönteminin İçtimaiyatı (Sosyolojisi)

Düşünce Yönteminin kültürel izafiliğe, duygu, düşünce gibi unsurlara bağlı olarak oluşmuş olması onun toplum gerçeğindeki tutum ve davranışlara etki etmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Buna göre de “düşünce yöntemi”nin toplumla ilgili konusu, onun, içtimaiyatçı (sosyolojik) yönüne dikkat çekmektedir. Düşünce yönteminin bu içtimai (sosyolojik) içerikli yapısının bulunması, onun birçok unsurla birlikte ele alınmasını

zorunlu hale getirmiştir. Buna göre bir medeniyette yahut toplumda düşünce yönteminin öncelikle o medeniyet ya da toplumun “ilmi yöntem” konusu ile birlikte ele alınması gerekmektedir. Buna göre “ilmi yöntem” bakışı ile düşünce yönteminin iççeliği, içtimai (sosyolojik) bütünde onların birbirlerini tamamlayan unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü “düşünce”, “ilmi yöntem”in oluşmasındaki ana belirleyici bir konuma sahip olduğundan bu ikisinin bütüncül etkileşimden oluşan “düşünce yöntemi”nin, bu noktada; medeniyetlerin, toplumların, kültürel yapılarında özgünlük ve izafilik üzerinden oluşan bir etkiye ve muhtevaya sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu yönüyle özellikle sosyal ilimlerde üretilen “bilgi”nin de, araştırmada yapmanın içeriği de, özgünlük, izafilik ve bunlara bağlı olarak millilik taşımakta olduğu söylenebilir.

İkinci olarak “düşünce yöntemi”nin “akıl” ile olan ilişkisinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Üçüncü olarak “düşünce yöntemi”nin o medeniyet ya da toplumun “toplum felsefesi” ile olan ilişkisinin bilinmesi gerekmektedir.

Dördüncü olarak da “düşünce yöntemi” konusunun oluşumunda ve etkileşiminde “kültürel izafilik” konusu da son derece özgün bir bakışın gelişmesine katkı vermektedir. Bu yönüyle de “düşünce yöntemi-kültürel izafilik” etkileşiminin, bir medeniyetin veya toplum özgün bilgi inşa etmesindeki önemli bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Buna göre “düşünce yöntemi” konusunun tabiatında (karakterinde) bu dört unsur ile yani; “ilmi yöntem”, “akıl”, “toplum felsefesi” ve “kültürel izafilik” ile doğrudan, eş zamanlılık içinde ve çok yönlü olarak kurduğu ilişki, bir medeniyetin kendi bütününe yönelik her şey için geliştirdiği özgün bilginin inşası ana temasını oluşturmaktadır. Buna göre “düşünce yöntemi” kavramının bir medeniyet ya da toplum inşa etmedeki öncü bilgiyi geliştirmedeki kilit kavram olma niteliği bulunmaktadır. Böylece “düşünce yöntemi” bir medeniyet ya da toplumun/sosyolojinin özgün bilgi yapısının (sisteminin) oluşmasına imkân vererek, onun aktarmacı veya taklitçi olmayan milli bilgi yapısının oluşmasına nihai olarak yön verebilen temel bir unsurdur.

Bu bağlam çerçevesinde düşünce yöntemi; “bir medeniyetin/toplumun/insanın; dine, dünyaya, devlete, siyasete, ahlaka, kültüre, eşyaya (maddeye), olaylara, eğitime, paraya, servete, sermayeye, sanayiye, girişimciliğe, gençliğe, aileye, kadına, kendine, başkalarına, azınlığa; velhasıl toplum hayatındaki tüm beşeri, kültürel ve içtimai (sosyal) olay ve olgulara, tüm “şey”lere; nasıl, nereden ve hangi temel öncüller merkezinden bakılmasının “ilmi yöntem”ini ortaya koymaktadır”. Bu tanımından hareket ederek ilk unsur olarak, “düşünce yöntemi”-“ilmi yöntem” etkileşimi, bir medeniyetin özgün bilgi üretmesinin ana belirleyicisi konumunda bulunduğu bilinmelidir. Çünkü bir medeniyet kendi bünyesindeki her şeyin açıklamasını, sahip olduğu “düşünce yöntemi”nin niteliği vasıtasıyla geliştirdiği “ilmi yöntem/metot” ile ancak sağlayabilmektedir (Şimşek, 2020b:120).

Akıl, düşünce ve düşünce yöntemi arasında da güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Akıl, düşünceyi yöntemli bilgi üretilmesine imkân verdiğinden, onun içtimai (toplumsal) düzen/sistemin kurulmasında en gerekli olan özgün bilginin oluşmasına ancak bu yolla imkân vermektedir. Buna göre ikinci unsur olarak “düşünce yöntemi-akıl” ilişkisi de yine bir medeniyetin veya toplumun; din, kültür, ahlak vb. gibi müspet idrakinin oluşmasında ve insanında bu eksende düşünce geliştirip bunu da davranışlarına geçirmesine yönelik gerekli olan özgün bilgiyi üretmedeki en temel sevk edici gücün temsil etmektedir (Şimşek, 2020c:5). Bu açıklamadan hareketle bir medeniyet için; düşünce, milli kültür, hukuk, iktisat, çalışma, ahlak, içtimailik (sosyallik) vs. gibi tüm konular “akıl” ile işlevsel hale getirilmektedir. Bu “akıl”a da tüm bu alanlarda nasıl düşünülmesi gerektiğini söyleyen, ona yön veren unsur ise düşünce yöntemidir” (Şimşek, 2020b: 121). Bu bağlamdan hareket ederek de “düşünce yöntemi-akıl” etkileşimi başta sosyal (içtimai) ilimler alanları olmak üzere tüm ilim alanlarında ve onların alt dallarındaki düzen işleyişini (sistemsel yapılanmayı) oluşturduğu söylenebilir.

Bir düşünce yöntemi kendi medeniyetinin “akıl” yapısına, neyi; nasıl ve hangi ölçülerde düşünmesi gerektiğini öğretir. Bu düşünce yöntemine göre oluşan “akıl” da, ait olduğu medeniyetin içtimai “sistem/düzen” kurmasını sağlayan ilim dallarının içyapısını

örmektedir (Şimşek, 2020b:121). Böylece “düşünce yöntemi-akıl” ilişkisi; din, ahlak, kültür gibi anlayışlar üzerinden bir medeniyetin veya toplumun, soyut/mana unsurlarının temellerini oluşturmaktadır. Bunun üzerinden de geçişi sağlayan köprü kavramlar vasıtası ile yani mana unsurlarının maddi dünyadaki her şeyin açıklanmasına katkı sağlayarak, düşünce yöntemi -akıl ilişkisinin bütüncül uygulaması ortaya konulur. Buna göre “geçiş sağlayan kavramlar” ile “söz, davranış/nesne/eylem”ler vasıtasıyla mananın, maddi dünyada şekil almasını sağlanmış olduğu ifade edilebilir (Ökten, 2020:23). Dolayısıyla “akıl”ın “düşünce” konusuyla etkileşimi sonucunda beliren özgün düşünce yönteminin toplum üzerindeki belirleyici, yön verici ve özgün bilgi inşa etmedeki kurucu gücünü oluşturmaktadır (Şimşek, 2020c:5).

Üçünü unsur olarak “düşünce yöntemi-toplum felsefesi” ilişkisi ise bir medeniyetin ya da toplumun, hangi ilmi anlayış ile hangi toplum düşüncesinin veya felsefesinin ilmi yöntemine göre nasıl tür bir bilgi üretildiğine yön vermeyi sağlayan bir başka kök unsurdur(Şimşek, 2020c: 5). Buna göre her bir medeniyet ya da toplum, kendi varlığını, yine kendisine ait “düşünce yöntemi”nin ürettiği bilgi ile oluşturmuş olduğu “toplum felsefesi” üzerinden kurmakta olduğu söylenebilir (Şimşek, 2020b: 117).

Dördüncü unsur olarak da düşünce yöntemi-kültürel izafilik ilişkisinin dikkate alınan varlığı, bu noktada milli bilgi inşa edilmesinin en temel ilmi gereklerinden birisini oluşturmaktadır. Çünkü modern düşünce anlayışı; maddi menfaatçilik üzerine kurulu pozitivist düşünce yöntemi ve onun tek tipçi evrensellik içeren anlayışını terakki (progress) söylem dayatılması bağlamında ele alınmaya yöneltmiştir (Bilgiseven, 1995: 79). Oysa bu düşünce yöntemini tek bir evrensel ölçü kabulü ile diğer medeniyetlerin düşünce yöntemlerinin ve onların izafilik içeren ayrı ayrı toplumlar olup da bunların kendilerine özgü niteliklerinin olduğu inkâr edilemez bir gerçekliği içermektedir (Bilgiseven, 1995: 79). Fakat modern paradigmanın “düşünce yöntemi ve evrenselcilik” etkileşimi, kendi dışındaki medeniyetlerin veya toplumların bu bağlamda var olan niteliklerini dikkate almayan bir konumdadır. Bundan dolayı modern Batı medeniyetinin pozitivist

düşünce yöntemi üzerinden kurduğu modern paradigmanın, izafiliği görmezden gelen bir kimlikle hareket etmektedir. Oluşan bu algıyı ise bir “yapı-söküm tekniği” geliştirme imkânı olarak “düşünce yöntemi-kültürel izafilik” etkileşimi ile ilmi bağlamda çürütme imkânı oluşturulabilir. Böylece yeni düzen/sistem kurucu bir yapının oluşması da bu yolla sağlanabilir olunmaktadır (Şimşek, 2016: 354). Buna göre de bir medeniyetin/toplumun gerçekte düşünce yöntemini idrak etmedikçe, “ne yaşadığımız dünyayı, ne de bu dünyayı geçmiş dönemlerden ayıran fark ettirici özelliği/özellikleri”(Şimşek, 2020c: 6), ne de geçmişteki öncü düşünce insanlarını hakıyla anlama imkânına kavuşulabilir.

2.2. Düşünce Yöntemi-Obskürantizm İlişkisi

Yukarıda da değinilen Obskürantizm kavramının sözlük anlamı: “bilgiye sahip olanların onu paylaşmak istemeyip tekelinden tutmak istemesi durumu”dur. Obskürantizm konusunun “düşünce yöntemi” ile ilişkisini “metot” konusu üzerinden ele alındığında bu etkileşimin, “bilenlerce, milyonlarca hatta milyarlarca bilmeyenleri daha fazla kontrol altında tutmak amacıyla onları, bilgiden uzak tutmak için uygulanan metotlar bütününe verilen isim olarak da ifade” edildiği görülmektedir (Şimşek, 2013: 40). Buna göre bu milyonlarca kesimi kendi hakikat bilgisinden uzaklaştırıp onları karanlıkta bırakma (obskücurité) işlemi maruz bırakılan bir medeniyet/ülke/toplum için bu obskücurité konusu, en asıl sorunu oluşturmaktadır. Böylece obskücurantizm-düşünce yöntemi ilişkisi üzerinden bir medeniyeti/toplumu bağımlılaştırdığı, onun taklitçi ve aktarmacı düzeyde tutulmasındaki en etkin unsurlardan birisi olduğu söylenebilir. Tüm bu açıklamalardan sonra obskücurantizmin etkisi, söz konusu medeniyetin/toplumun, kendi özgün düşünce yönteminden hareket ederek, birinci sınıf milli aydınını inşa edebilmesinin imkânını ortadan kaldırdığı söylenebilir. Yani milli toplumlar, dünyaya evrensel ölçekte birinci sınıf bilgi üretme imkânını oluşması, obskücurantizm vasıtasıyla engellenmiş olmaktadır.

2.3. Türk-İslam Medeniyetinin “Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi”ne Göre Bilgi İnşası Nasıl Gerçekleşir? Düşünce Yöntemi - Obskürantizm İlişkisi

Özellikle son iki bin altı yüz yıllık insanlık tarihinde Batı medeniyet ve Türk-İslam medeniyeti olarak iki ana medeniyet; Akdeniz Havzasında, Kıta Avrupa’sında, Ortadoğu’da ve Kuzey Afrika ölçeğinde etkin faaliyet göstermişlerdir. Yine bu süreçte bilgi türü ya da bilgi inşa etme yöntemi olarak da insanlık iki tür ana bilgi üretme ve ana düşünce yöntemine bağlı kalmıştır. Bunlardan ilki; "vahyin emrine girmiş bütüncül (tevhidi) akıl ile üretilmiş olan vahiy-akıl ilişkisine dayalı olarak oluşan tevhidi bilgi türüdür. İkinci ise ve "salt akla dayalı nesne (madde)-akıl ilişkisi merkezli materyalist bilgi türü" dür. Böylece başta yukarıda belirtilen ana kültür bölgeleri olmak üzere dünya üzerinde bu iki ana "bilgi" ve bilgiyi oluşturma "yönteminin/metodunun" bulunduğunu görmek mümkündür (Şimşek, 2018d: 761). Bu eksende dünyadaki son iki bin altı yüz yıllık sürede bilgi inşa etme ana tasnifi, anılan coğrafyalarda bu iki eksenden oluşmuş olduğu söylenebilir. Bundan dolayı 7. yüzyıl ile 19. yüzyıl sürecinde yani bin iki yüz yıllık zaman aralığında, Türk-İslam medeniyeti üç kıtada “tevhidi düşünce bilgi üretme yöntemi”ne göre; düşüncenin bilgisini, içtimaiyat (cemiyet/toplum) bilgisini, iktisat bilgisini, siyaset bilgisini, hukuk bilgisini, nefsiyat bilgisini, eğitim bilgisini vb. üreterek, söz konusu zaman aralığında, bu geniş coğrafyalarda “iktidar” olmuştur. Böylece belirtilen süreçte İdeal Türk-İslam medeniyeti özgün bilgi-iktidar ilişkisi ekseninde adalet merkezli siyasal iktidar yapısı, “tevhidi düşünce bilgi yöntemi”ne dayalı bilgi inşası ile sağlayarak, bir “kültür devleti olmayı ve buna dayalı özgün toplum yapısını oluşturmaya başarmıştır (Şimşek, 2016: 28-29). Buna göre ideal Türk-İslam medeniyeti “tevhidi düşünce bilgi yöntemi” anlayışına dayalı olarak ürettiği bu kültür devleti ve tevhit toplum yapısındaki özgün içtimaiyat (sosyal) ilim dallarına yönelik bilgi ile; ne sınıflı bir çatışma ve sömürü bilgisini üretmiş, ne tekelci ekonomik yapılanmaya dayalı bir ekonomik yapıyı üretmiş, ne kültür-din toplum ilişkilerinde ırkçı bir milliyetçiliği ve ırkçılık üzerine kurgulanmış dini milliyetçiliği, ne etnik sosyolojiyi tahrik eden bir üstün ırk nazariyesi-kültür ilişkisini üretmiş, ne toplum katmanları arasında yapısal sınıf farklılığı ve bunun üretmiş olduğu hiyerarşik yönetim çatışmasını besleyen ve onu geliştiren bir siyaset ortaya koymamıştır. Böylece ideal Türk-İslam medeniyeti ne

“Tanrı”ya ne de “Efendi”ye (feodal beye) ihtiyaç hissetmeyen bir çatışmacı burjuvanın oluşmasını geliştirmemiştir (Şimşek, 2013: 116). Bundan dolayı güçlünün adaletini destekleyen bir hukuk ortaya koymamıştır. Böylece ideal Türk-İslam medeniyeti üç kıtada siyasal hâkimiyet kurduğu bu bin iki yüz yıllık süreçte; denge iktisadını, adaletli siyaset anlayışını, ilahi ölçülerden hareket eden tevhidi “hak” içerikli hukuku, egoist bencil salt akılcı insan yerine diğergam “kul insan”ı, iki dünyadaki başarılı olmayı içeren bütüncül eğitim anlayışı, yaratan ve yaratılmış üzerinden oluşan bir düşünce (felsefe, tefekkür) bakışını, kendi özgün içtimai (sosyal) ilimlerin ürettiği akıl ve yönetim anlayışı (yani tevhidi düşünce bakışı) ile sağlamış olduğu görülür. İdeal Türk-İslam medeniyeti tüm bu unsurların her birinin hem kendi içyapılarını ve birbirileri ile olan düzenli ilişkilerini de, “tevhidi düşünce bilgi yöntemi” ile kurmuştur. Çünkü son iki bin altı yüz yıllık dünya tarihinde, yukarıda ifade edilen dünya hâkim siyasal coğrafyasında Batı medeniyeti ve Türk-İslam medeniyeti mevcuttur. Bu iki medeniyetin de iki ayrı “düşünce yöntemi” bulunmaktadır. Bu “düşünce yöntem”leri günümüzde Batı medeniyetinde materyalist düşünce temellilik üzerine geliştirilmiş olan “pozitivist/materyalist düşünce yöntemi” ve ideal Türk-İslam medeniyetinde ise “Tevhidi düşünce yöntemi” üzerinden bilgi inşa ederek, medeniyetlerin kendi hâkimiyet alanlarını bunlara göre üretilen bilgi sistemi ile oluşturmuşlardır (Şimşek, 2016: 63-65). O halde esasında var olan ama özellikle birinci “Yeni Türkiye” diye ifade edilen “Modern Türkiye”nin kurulumundan (1923) günümüze değin unutulmuş ya da unutturulmuş olan ideal Türk-İslam medeniyetinin tüm zamanlara yönelik özgün bilgi üretme ve araştırma yöntemi olan “Tevhidi Düşünce Yöntemi” nedir? Bilgiyi nasıl üretir? Türk-İslam bilgeleri bu yöntemle göre nasıl bilgi üretmişlerdir? Şimdi bu soruların cevaplanması gerekmektedir.

Öncelikle tevhit kavramını ele aldığımızda; onu, kâinattaki bütünlüğü ifade etmesi bağlamında ele alınan bir kavram olarak (Bilgiseven, 2003: 118), İslam’ın “öz”ü olarak belirtebiliriz. Bundan dolayı “bütün cüz”üleri ile kâinat Allah’tandır. Allah’ın tecellisidir ve O’nun nuru (ruhu, enerjisi) ile ayaktadır. Bundan ötürü görünen her şey, tek bir İlah’la bağlılığı açısından tektir. Tek bir vücuttur”

(Bilgiseven, 2003: 118-119). Buna göre tevhidin bu yönü, kâinattaki her şeyin, esasında tevhit kanununa bağlı olarak işlenmesini sağlayan bir anlam içeriğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bütün içtimaiyatı (toplumu/cemiyeti) ve içindeki unsurları bu esasa yani tevhit esasına göre ele almak ve onu kurallarına göre incelemenin mantıklı anlamı ortaya çıkmış olmaktadır.

Tevhit sözcüğü, birlemek, bir kılmak bir şeyin birliğine kail olmak, bir ve tek olduğuna hükmetmek anlamlarına gelmektedir (Şimşek, 2018c: 237). Tevhit bu yönüyle öncelikle Allah’ın tekliğini (ehadiyetini) içeren bir anlama sahiptir. Buna göre İslam kültürü; Allah’ın birliği/tekliği ve “insanlığında aynı anne ve babadan gelmede bir birlik olduğu” (Garaudy, 2020: 111), ve yaratılan her şeyin Allah’tan gelmiş olma birliği anlayışı üzerine kurulmuş olduğu söylenebilir. Tevhidin bu yönden ele alınışı onun hem “dini”, hem “içtimai” ve hem de “ilmi yöntem” içerikli bir mahiyete sahip oluşu ile irtibatlılığını ortaya koymaktadır. Buna göre tevhit kavramının bu geniş içeriği, onun kâinattaki her şeyin işleyiş ve düzenini sağlayan kanunu oluşturması yönüyle en kapsamlı anlam genişliğini ifade etmekte olduğu belirtilebilir. Böylece tevhit kavramı, İslam’ın vahiy anlayışına bağlı olarak; kâinat, dünya ve içindeki her şeyle birlikte, insanı ve insanın ortaya koyduğu her konunun işleyiş düzenine yön veren bir mahiyete sahiptir. Buna göre tevhit, içtimailik ve evrensellik içeren bir kavram olma özelliğine haizdir (Şimşek, 2020a: 12). Tevhidin kâinat içinde her şeye ile olan ilgisi, irtibatı ve ilişkisi, onun bilgi konusunun da nasıl bir anlam içeriğine sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu noktada “tevhit-bilgi” ilişkisine bakıldığında tevhidin; insanın gördüğü ve göremediği yani soyut ve somut her şeyi kuşatan bilgiyi, Allah’ın mutlak birliği içinde açıklanmasını ifade etmekte olduğu söylenebilir (Bostan, 2019: 23).

Faruki de tevhidi, Allah’tan başka ilah olmadığına kanaat ve şahadet olması üzerinden açıklamıştır. Faruki’ye göre bu ifade, en uç noktaya kadar, tüm İslam’da en büyük ve en zengin anlamları taşımaktadır. Bazen bütün bir kültür, bütün bir medeniyet veya bütün bir tarih bir cümleye sığar. Bu kesinlikle İslam’ın tevhit kelimesinin içeriğidir. İslam’ın tüm çeşitliliği, zenginliği ve tarihi, kültürü ve ilmi, hikmeti ve medeniyeti,

tevhit kelimesinin içine yerleştirilmiştir. Buna göre tevhit; hakikatin, dünyanın, uzayın ve zamanın, insanlık tarihi ve kaderinin gerçekliğine genel bir bakıştır (Faruki, 2000: 9-10). Bu açıklamalar çerçevesinde tevhit kavramını; dini, içtimai (sosyal) ve kâinat-varlık ilişkisi ekseninde ele alınmasının gereği ve lüzumu ortaya daha net olarak çıkarmaktadır. Bu bağlamda tevhidi; bir dünya görüşü, bir kültür, “genel bir gerçeklik, hakikat” görüşü olarak belirtmek ve en genel geçer manada böyle ele almak hem gereklilik hem de mümkünlük taşımaktadır (Şimşek, 2018a: 49). Bu yönüyle tevhit; içtimaiyat (sosyal) içerikli derin bir tasvir, anlama ve anlamlandırmaya yönelik özgün içeriğe sahip bir kavramdır.

“Tevhit-düşünce” ilişkisi üzerinden insan, cemiyet/toplum hayatındaki her şeyin içtimai (sosyal) bir zeminde ortaya koyması niteliğiyle tevhidi, içtimaiyat ve içtimaileşme ile ilgili olarak ele alınması gereken bir kavram olarak görmemiz gerekmektedir. Çünkü “tevhit” kavramı, insanın hayata yönelik her şeyin ilahi kanunlar çerçevesinde ele alınmasını içeren bir anlayışa sahiptir.

Nübüvvet ve ahiret inancı ile birlikte tevhit, İslam mefkuresini oluşturan üç temel unsurdan birisidir (Bacha & Mirahhor, 2021: 93). Buna göre tevhidin kaynağının ilahilik içermesine bağlı olarak ve onun “insanın maddi (dünyevi) ilişkilerini düzenlemesi” yönüyle, “tevhidin, insanın hem iç dünyasını (soyut), hem dış dünyasını (somut) bütün olarak” biçimlendirmektedir (Yüksel, 2020: 51). Tevhidin bu bütüncül özelliği onun üzerinden her şeye yönelik bilgi üretmesini ve bunu da bir “yöntem” ile gerçekleştirmekte olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede tevhidin bir anlamı da F. Razi’ye göre “yol” “yöntem” olarak ele alındığından (Razi, 2015: 87), tevhidi yöntem; tüm ilimleri bütünleştiren, soyuttan somut gerçekliklere inen “bütünü gören” bir ilmi yöntem özelliği taşımaktadır (Şimşek, 2019c:171). Böylece tevhidin bütüncül niteliğinin, “Allah her şeyin yaratıcısıdır, O her şeye vekildir” (Zümer 62) ayetine göre ele alındığında onun, “Kâinat Ana Kanunu” olduğu anlaşılmaktadır (Bilgiseven, 1985: 201). Bu da tevhidin “Kâinat Ana Kanunu” olduğunu ve her şeyin,

tevhit anlayış ve yöntemine bağlı olarak açıklanması gerektiği fikrini ortaya çıkarmakta olduğu söylenebilir.

İkinci olarak ele aldığımız kavram olan “tevhidi düşünce” anlayışı ise; “Allah’ın ortaya koyduğu ilmi yöntemin adı”nı oluşturan (Şimşek, 2016: 160), bunu da “tevhit-düşünce” ilişkisine bağlı olarak oluşan, özgün bir birleşik kavram şeklinde üretilmiş olduğunu belirtebiliriz (Şimşek, 2020a: 12). Bu tevhidi içerikli ilmi yöntemin önemi “hiçbir ilimle yanlışılanamayacak ve ancak onaylanabilecek şekilde” bir özelliğe sahip olduğundan (Bilgiseven, 2003: 118), tamamen tüm zamanlara yönelik özgün bir yöntem ve niteliğe sahiptir. Bu özelliği dahi “Tevhidi Düşünce” anlayışının, ilahi kaynaklı olmasından kaynaklandığını göstermektedir. Bununla birlikte “Tevhidi Düşünce” kavramı, sahip olduğu benzersiz niteliği ile ideal Türk-İslam medeniyetinin dünya ölçeğinde ve her dönemde; içtimai düzen kurma vasfına sahip olduğunu da göstermekte olduğu söylenebilir.

Ayrıca bir de “İlmar Çevresinde”² özgün olarak geliştirilen bu “Tevhidi Düşünce” birleşik kavramı üzerinden ideal Türk-İslam medeniyetinin kendisine has (pozitivist düşünce yöntemine dayalı “science” ve hermenötik düşünce yöntemine dayalı “knowledge”dan çok farklı) bir ilmi metodunun varlığını da ortaya konulmuş olmaktadır. Böylece “Tevhidi Düşünce” anlayışı; insanı, kâinatı ve toplum ve içindeki her şeyi “tevhit-düşünce” birleşik kavramına göre şekillendirmektedir.

“Tevhidi Düşünce”, vahiy kaynağından beslendiğinden dolayı iki dünyacı yönüyle hem öte dünyayı ele alırken aynı zamanda hem de kişinin, öte dünyadaki yerini hazırlayacak olan bu dünya hayatını da ele alan, çift yönlü bir anlayışına sahiptir. Bu özelliğini de yani soyut mana (vahiy) içerikli yön yönünün somut maddi dünyaya yön veren bütüncül ilmi vasfıyla düzenlemiştir (Şimşek, 2016: 54). Böylece manadan, maddeye geçişin somutlaşmasını da söz, eylem, davranışlar vb. üzerinden yukarıda belirtilen köprü kavramlar kurarak, bunun üzerinden bu bütüncüllüğü sağlamış olduğunu belirtmek mümkündür.

²İlmar Çevresi yani İlimi ve Metodolojik Araştırmalar Merkezi Çevresi olarak 2015 yılından itibaren özgün bir şekilde “Tevhidi Düşünce” ve onun üzerinden,

“Tevhidi Düşünce” anlayışı “madde+mana” terkip bütüncüllüğüne dayalı oluşmuş olduğundan (Şimşek, 2016: 49), geçişi sağlayan köprü kavramlar ile soyuttaki manayı “söz, davranış vb.” ile maddi alana taşıyarak, “Tevhidi Düşünce” anlayışının bütüncül davranışı ortaya konulmuş olmaktadır. Bu noktada Tevhidi Düşünce’nin ilim anlayışı ise madde ve mananın birlikteliğinden hareket ederek esasında “bilimi de içine alan daha geniş bir alanı tanımlamış” olduğu söylenebilir. “Bilginin elde edilme yolu sadece akıl yahut duyular değildir. Akıl ve selim hisler olarak adlandırılan beş duyunun yanı sıra doğru haber olarak adlandırılan vahiy de bilginin kaynakları arasındadır”. Bundan dolayı “vahiy, sadece gayb alanında bilgi kaynağı değil; aynı zamanda, bütün varlıkların sahibi ve yaratıcısının, her şeyi bilen Zat’ın haber verdiği her konu için kesin bilgi kaynağımız” olup, bunu da soyuttan somuta geçişi sağlayan köprü kavramlar üzerinden görünmeyen (soyutun), görünen üzerinde aşikâr olması ile sağlanmış olduğu söylenebilir (Bostan, 2019: 31).

Üçüncü olarak da “Tevhidi Düşünce Yöntemi”³ ise; İdeal Türk-İslam medeniyetinin tüm zamanlara yönelik yöntemli ilmi bilgi üretmesini, ilmi araştırma yapmasının imkânını veren ve her konuya yönelik “düzeni (sistemi)” kuran ya da onu sağlayan “yöntem”li bilgi üretme içerikli bir kavramsal anlayıştır. Buna göre “Tevhidi Düşünce Yöntemi”nin ideal Türk-İslam medeniyeti açısından en azından iki konuda çok önemli bir konumu bulunmaktadır. Bunlardan ilki “Tevhidi Düşünce Yöntemi”nin, tevhidi bağlamda her şeye yönelik bilgi üretmesinde

bir yönteminin var olduğunu göstermesini açısından önemlidir. İkincisi ise yine ideal Türk-İslam medeniyetin “Tevhidi Düşünce Yöntemi”nin, tüm zamanlar içinde her türlü şeye, alana, konuya vb. yönelik bilginin üretilmesinde, evrensel bağlamı özgün bir düşünce yöntemine ve genel geçerliliğe sahip olmuşludur. Bunun bilinmesi bakımından bu yöntem; insanlık açısından, insanlığın ahlaklılık ve faziletlilik ölçüleri içerisinde ilmi ilerlemeyi gerçekleştirme imkânını anlaması bakımından son derece önemli ve gerekli bir yöntem türüdür (Şimşek, 2019a: 122). Modern çağlarda, modern paradigmayı şekillendiren pozitivist ve hermenötik düşünce yöntemlerinin bilimsel ilerleme adına insanlığa ve dünyaya; kan akıtma, eşitsizlikçiliği meşru gören zulümkar davranışları, vahşeti, insan ve kaynak sömürsünü, şiddeti, korkuyu, ırk ve renk ayrımcılık vb. gibi düşük ahlak ve evrensel insani değersizliği meşru gören bir bakışı geliştirmiş olduğunu, “düşünce -yöntem-değer” etkileşimi açısından söylemek mümkündür. Bu bağlamda Türk-İslam medeniyeti ile modern Batı medeniyetlerinin bilgi üretme yöntemlerini bir arada ele alıp farklılıkların belirgin bir şekilde ortaya konulmasının gereği bulunmaktadır. Çünkü İdeal Türk-İslam medeniyetinin tüm zamanlar içinde daima milli bilgi üretme yöntem ve şahsiyetinin varlığı, obskürantizme düşürülmüş Modern Türkiye aydını açısından fark edilmesine önemli katkı sağlayacağı düşünülebilir. Böylece Batı Medeniyeti ve Türk-İslam Medeniyetlerinin Bilgi üretmede en temel unsurlar olan; yöntem, akıl, insan, ahlak vb. gibi özellikleri bakımından karşılaştırılması ekseninde aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

³“Tevhidi Düşünce Yöntem Anlayışı” kavramı geliştirilerek, İdeal Türk-İslam medeniyetinin 21. Yüzyılda Yeni Yükselişinin kök kurucu bilgi inşa sistemini anlayışını kavramsallaştırma ekseninde ortaya koymuştur. Böylece Türk-İslam Medeniyetinin bir akademik ilmi çevresi olan İlmar Çevresi, 2015 yılından bu yana “Tevhit” kavramı özünden hareketle “Tevhidi Düşünce” ve onun üzerinden, “Tevhidi Düşünce Yöntem Anlayışına” geliştirerek, ideal Türk-İslam medeniyetinin özüne uygun bilgi inşa etme düzenini (sistemini) bu yeni kurucu kavram etrafında üretmek bunu da, çeşitli ulusal ve uluslararası çalışmalar ile akademik literatüre kazandırmış olduğu belirtilebilir.

Yöntem:	<u>Pozitivist Düşünce Yöntemi</u>	<u>Hermenötik Düşünce Yöntemi</u>	<u>Tevhidi Düşünce Yöntemi</u>
	↓	↓	↓
Akıl:	Salt/Rasyonel Akıl	Materyalist Dindarlık İçeren Akıl	Tevhidi Akıl
İnsan:	Madde	Madde+ Mana	Madde+ Mana
Toplumsal:	Salt akıl ile	Salt akıl ile	Tevhidi Akıl ile üretilen
İnşa için:	Üretilen Formül	Üretilen Formül	Terkip
Ahlak:	Ethic	Morality	Ahlak (Hulk) Anlayışları
İsim:	Science	Knowledge	İlim/Tevhidi İlimi
Bilgi İnşa Unsurları:	Obje-Suje	Suje-Obje	Mutlak Varlık Yarattırılmış Varlık
			↓ ↙ ↘
			Allah Kâinat İnsan

Tevhidi Düşünce Yöntemi ve materyalist içerikli pozitivist ile hermenötik düşünce yöntemlerinin özelliklerinin her medeniyetin kendi “Kurucu Düşünce Yöntemi” etkileşimine göre oluşmuş olduğu konusu, ilmi/bilimsel bilgi üretme yöntemleri üzerinden daha net anlaşılmalıdır (Şimşek, 2021a: 6). Bu durum Modern Türkiye’nin bilgi üretmede, aydın inşasında nasıl bir obskürantizm-düşünce yöntem sarmalı içine sokulduğunu ortaya koyması açısından önemli bir mukayese içerikli bir tablo olduğu söylenebilir. Buna göre “Tevhidi Düşüncenin ilmi bilgi üretme Yöntemi”, İdeal Türk-İslam medeniyetinin hem bir bilgi üretme yönteminin var olduğunu göstermesi ve hem de evrensel bağlamı özgün bir düşünce yöntemi olması gibi bu iki ana özelliğinin bulunduğunu ifade etmektedir. Bundan dolayı İdeal Türk-İslam medeniyetinde; “ilim-vahiy, “ilim-vahiy-tevhidi düşünce”, “ilim-vahiy- tevhidi bilgi yöntemi” ve toplamda; “ilim-vahiy-tevhidi bilgi yöntemi-vahyin rehberliğinde akıl” etkileşimi ile açıklanabilen” bir bütüncüllük bu bilgi yapısının sağlamış olduğunu söylenebilir (Şimşek, 2018d: 764).

Bir ideal Türk-İslam medeniyetinin âlimi ve mütefekkeri olan İ. Hakkı Bursevî’ye göre Akıl; “Men etmek”, “alıkoymak” manasına geldiğinden (Bursevî, 2015: 354), bu anlamda tevhidi akıl, materyalist akıl merkezli ya da durum merkezli salt akılcı düşünmeden uzak durmayı ve bunun yerine Allah’ın yaratması üzerinden kabulü içeren bir manaya sahip

olduğu söylenebilir. Buna Türk-İslam medeniyetinin bilgi üretme akıllı olan Tevhidi Akıl; vahiy içerikli olup maddi dünyadaki her şeyin bütüncül bilgisini üreten akıldır.

Bu “tevhidi akıl” aynı zamanda tüm Türk-İslam medeniyetine mensup milletlerin/ülkelerin/toplumların idealist anlamda “Milli Akıl”ının oluşumuna da kaynaklık etmektedir. Çünkü tüm Türk-İslam medeniyetine mensup toplumlarda/ülkelerde ideal manada;

Vahiy (Mana) → Tevhidi AKIL → Tevhidi “Düşünce Yöntemi” ilişkisi çerçevesinden hareketle,

Tevhidi “Düşünce Yöntemi”nin İnşa Etmiş Olduğu → “Tevhidi Akıl” / Milli Akıl ilişkisi sistematığı üzerinden karşılıklı olarak gelişen bir durum söz konusudur. Bu karşılıklı ilişkinin her şeye yönelik bilgi üretme işlem süreci de, “tevhidi akıl/tevhidi milli akıl” ile gerçekleşmekte olduğu belirtilebilir. Buna göre “7. Yüzyıldan 19. Yüzyıla değin dünyanın üç kıtasını yönetmiş İdeal Türk-İslam medeniyeti özellikle 11. Yüzyıldan sonra Türklerin öncülüğünde bu bölgelerde “madde+mana” bütüncüllüğüne dayalı “tevhidi düşünce yöntem-tevhidi akıl anlayışının” ürettiği” bilgi ile her şeye yönelik bilgiyi sistemli bir şekilde üretmiştir. Bu ilişki durumunun aynı zamanda İdeal Türk-İslam medeniyetinin “Milli Akıl” yapısını oluşturduğu da belirtilebilir. Ayrıca bu tevhidi akıl anlayışına göre bilgi üreten düşünce insanları, bu akıl yapısı ile kendi

zamanlarının en ileri bilgilerini ortaya koymuşlardır (Şimşek, 2021b: 52).

Yukarıda da belirtildiği gibi tevhit merkezli bilgi ve bilgi yöntemine dayalı "ilmi" bilginin başlangıç noktası "Hak" tan gelen bilgi ile oluşmuştur (Bilgiseven, 1985: 42). Bu "Hak"tan gelen bütüncül/tevhidi bilgi yöntemi de Zümer Suresi 62 ayeti ve Alak Suresi 1. ayetlerinin işaretlerine göre; "Allah her şeyin yaratıcısıdır, O her şeye vekildir" ve "Yaratan Rabbin adı ile oku" ayetinin birlikte ele alındığında:

- Genel anlamda kâinat idrakinin oluşmasında,
- Özelde ise dünya hayatı çerçevesinde,
- İçtimai (sosyal) alanda "insan"ın; siyasal yönetim sistemini, üretim modelini, düşünce yapısını vb. hep "tevhidi düşünce bilgi üretme yöntemine" göre oluşturmuş olduğu söylenebilir.

Buna göre "Tevhidi Düşünce Yöntemi"ne dayalı birlikçi/bütüncül mahiyete bağlı olarak üretilen bilgi; kâinatın idrak edilmesinde, ilmi bilgini üretilmesinde, dünya hayatına, toplumların içtimai yapısına, insan düşüncesine, içtimai (toplumsal) yönetim düzenin kurulmasında, iktisadi yapılanmalara, özgün eğitim yapısının inşasında, milli hukuk anlayış ve düzeninin idrakinde, sanayi hayatına, fizik, astronomi, fiziko-kimya, biyo-genetik alana vb. yön verecektir. Böylece insanlığın muhatap olduğu tüm konularda tam bir bütüncül bilgi üretiminin ancak İdeal Türk-İslam medeniyetinin özgü düşünce ve bilgi üretme yöntemi olan "Tevhidi Düşünce Yöntemi"ne göre oluşmasının zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada modern pozitivist ve hermenötik düşünceler eksik ve bütünü anlamda hatalı bilgi üreten "düşünce yöntemleri" olmuş olmaktadır (Şimşek, 2020d: 17). Bu yönüyle tevhit anlayışına dayalı içtimai (sosyal) ilimler; kendi alanlarının bilgi sistemini düzenleyen, onlara kurallar koyan bir niteliğe sahiptir. Ayrıca yöntem bilgisi de, genel düzen(sistem) işleyişi ortaya koyan bir mahiyettedir (Bilgiseven 1985:42). Tüm bu unsurların da ancak "Tevhidi Düşünce Yöntemi"nin bilgi ve medeniyet kuruculuğu ile uygulamaya geçirebilmekle mümkün olabilmekte olduğu ifade edilebilir (Şimşek, 2018a: 46-52). O halde Zümer Suresi 62. ayet ve Alak Suresi 1.

ayetin işari manadaki muhtevasını idrak edildiğinde "Hak"tan gelen bu tevhidi bütüncül bilgi ve yönteminin, dünya hayatında insan yaşantısını, "Tevhidi Düşünce Yöntemi"ne oluşturulmuş olduğu ve buna göre de her şeyin inşa edilmiş olduğu anlaşılabilir. Kâinat içerisindeki tüm şey (madde)lerin, tevhidi kanuna göre yani her şeyin madde (görünen)+mana (görünmeyen) bütüncüllüğüne göre oluşmuş "ilimler" yoluyla düzenlenmiş olduğundan, "Hak"tan gelen bilginin iki yönünün bulunduğu, açık bir şekilde netlik taşımaktadır. Böylece tevhidi ilmi kanun olan her anda her zaman ve her şey için evrensel geçerliliği bulunan tevhidi düşünce yöntem içerikli tevhit kanununun, görünen ve görünmeyen bütüncüllüğünde oluşmuş olarak ortaya koyduğu veya geliştirdiği bilginin, hakikat bilgisi olarak her şeyi tam kapsamlı olarak ele almış olduğunun gerçeği böylece ortaya çıkarılmış olmaktadır (Şimşek, 2018d: 762).

Buna göre; tevhidi düşünce ilmi yöntem anlayışının bütüncül muhtevasını verme bağlamında Mülk Suresi 3-4. ayetini, "tumdengelim (talil) + tümevarım (istikra)" birlikteliğine dayalı olarak ele alındığında bu ayetlerin, ilahi ilim yönteminin varlığını daha 7. yüzyılda ortaya koymuş olduğunu söylemek mümkündür. Zaten bunu Alak 1. ayette "Yaratan Rabbin adı ile oku" ayetiyle de bilgi üretmede insanın başıboş bırakılmadığı, Tek Mutlak Varlık olan Allah'ın ilmine göre yani Tevhit ilmine ya da "Tevhidi Düşünce Yöntemi"ne göre bilgini üretilmesinin emrinin verilmiş olduğu, bu "yöntem" konusuna dikkat çeken ayette de görülmüştür. Buna göre Mülk Suresi 3. ayette; "O, yedi göğü, birbiri üzerine yarattı. Rahman'ın yaratmasında bir aykırılık, uygunsuzluk görmezsin. Gözünü döndür de bir bak, bir bozukluk görüyor musun? Sonra gözü(nü) tekrar tekrar döndür(bak). Göz (aradığı bozukluğu bulmaktan) aciz ve bitkin halde sana dönecektir". Bu ayetin kıyamete kadar tüm zamanlara hitap eden yönünü "yöntem" üzerinden ele alındığında talil ya da tumdengelim (talil) yöntemine işaret etme bağlamında "O, yedi göğü, birbiri üzerine yarattı" ayetini, tevhit kanunun "görünen ve görünmeyen" bütüncüllüğünü ve önce görünmeyenden başlayarak onun "görünen" üzerine olan tesir edici etkisine bağlı ilmi gerçeklikleri de dikkate alarak anlamaya çalışıldığında, "tüm bilginin, yaratmanın,

düzen (sistem) kurmanın kaynağının Yüce Allah olduğuna işaret ederek, tüm bilginin Allah'tan geldiği için bu ayet “tumdengelim” e işaret etmekte olduğu söylenebilir.

“Tevhidi Düşünce Yöntemi”ne dayalı “görünen”in ifadelendirilme bağlamında ise “İstikra” ya da “tümevarım” yöntemine işaret etme açısından ise: “Gözünü döndür de bir bak, bir bozukluk görüyor musun? Sonra gözü(nü) tekrar tekrar döndür(bak)” ayetini bu noktada “görünen”i işaret etme açısından ele alınması mümkün gözükmektedir. Buna göre bu görüneni işaret eden ayet ise “maddi dünya da insana dünya şartlarında ampirik, akılcı araştırma yapmayı önererek, ilmi araştırmaya dünya şartlarında deneyci yaklaşmanın gereğine de vurgu yapmakta olduğu belirtilebilir. Ayrıca “...döndür de bir bak” hitabıyla da deneysel araştırmanın “bir emir olduğu”/“farz” (mutlaka yapılması gereken) ortaya çıkmaktadır. Buna göre dünya üzerinde tevhibi akılcı bilgi üzerinden araştırma, inceleme ve buna yönelik başat içtimai ilimler olmak üzere tüm ilmi alanlarda, ilmi çalışma yapmak Allah'ın insanlara bir emri olmuş olmaktadır. Bu yönüyle akılcı dünya çalışmaları pozitivistik bir şey olmadığı 7. yüzyılda Tevhidi ilahi mesajın bunu emrettiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre tumdengelim (“talil” yöntemi) ve tümevarım (“istikra”) yöntemlerinin birlikteliği; Allah'a iman etmeyi, metotlu, sistem düşüncesi eşliğinde ve bilgi yolu ile tevhide gitmeyi işaret etmektedir (Şimşek, 2016: 303-304). Bu bağlamda da tevhibi düşünce yöntemine dayalı “yöntem” bilgisinin tüm zamanlarda her şeye yönelik mükemmel bir ilmi gücü ve onun kurduğu düzeni ifade etme açısından; “Rahman'ın yaratmasında bir aykırılık, uygunsuzluk görmezsin...” ayeti; hem bir mükemmel düzen kuruluşunun, hem bu mükemmel düzen kuruluşunun ilmi yöntem gücünü ve hem de tüm zamanlarda bu “yöntem” bilgisinin geçerliliğine işaret etme anlamında son derece uyarıcı olduğu belirtilebilir.

Buna göre yukarıdaki ayetin “görünen”in yöntem ile ilişkisini ortaya koyması açısından göz (yani sadece duyu organı/ları kastedilmesi bağlamında “göz”ün aradığı bozukluğu bulmada) acizleştiğini hiçbir yerde hiçbir şekilde bir eksiklik göremediğinden artık bu noktada bitkin düşmüştür. “ Burada “göz” üzerinden belirtilen duyu organı “sadece” tabiri ile; yalnızca salt

akıl/ampirizm/tümevarım/pozitivizmi bilgi ile araştırma yapıldığında acizlik, yani yetersiz, hakikatten uzak bir bilgi ve bilgilenme ortaya çıkmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda salt akılcılık, bilim yoluyla tevhitte uzaklaşmanın oluşması sağlanmış olur. Yani tevhit ilminin bu ilahi mesajı, “sadece akıl yoluyla yapılan deneysel” tespitlerin, incelemelerin yapılması halinin, ilahi yaratmaya ters olduğunu belirtmiş olmaktadır”. Yine Tevhidi düşünce ilmi yöntemine bağlı kalınarak akıl yoluyla yapılan ilmi çalışmalar son derece önemlidir. Çünkü insan dünyada “görünen” âlemlerde yaşamaktadır. Ondan bağımsız olamaz. Bundan dolayı da; “Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi”, “akılcı bilgiye son derece önem vermektedir”. Bu akılcı bilgiyi vahyin emrine girmiş akıl ile üretmiş olduğundan, “insanı ve toplum sisteminin kuruluşunda ve işleyişinde bu etkinin ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır”(Şimşek, 2016: 304-305). Böylece tüm insanlığa, her zaman diliminde hitap eden bir toplum düzen sistemi, insan inşası ve ilim dallarının inşası carilik taşımaktadır. Tüm bu açıklamalar çerçevesinde Türk-İslam medeniyetinin “Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi” ilmi araştırmalarda aklın kullanılması gerektiğini vurgularken ki bunu “Kur'an'ın 750 ayetinin müminleri doğayı araştırmaya, düşünmeye, aklı en iyi şekilde kullanmaya ve bilimsel çalışmaları toplum hayatının bir parçası haline getirmeye teşvik etmesi gerçeğinden...” anlamaktayız. Aynı zamanda manaya dayalı bilginin varlığına vurgusuyla bütünlükçü bir anlayışı da ortaya koymaktadır (Bostan, 2019: 27). Böylece “Tevhidi Düşünce Yöntemi”, modern Batı paradigmasının salt akılcı, tekçi (bütüncül olmayan) olan bilgi üretme yönteminin; eksik, hatalı ve hatta her şeyi salt akıl ile açıklamaya kalması ile de yanlış bilgi üreten bir yöntem anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Buna göre 7.-19.Yüzyıllara arasında Türk-İslam düşünce insanları bu “yöntem”e göre bilgi üretirken, Türk-İslam medeniyetinin siyasal etkinliğini dünya üzerinden ortaya koymuşlardır. 19. Yüzyıldan sonra “gevşeme” ve kendine, medeniyet özelliklerine yönelik oluşan “güvensizlik” git gide bu yöntemin tüm zamanlara yönelik gelişmeci yönüyle hitap eden kimliği, yöntemi unutulmuş/unutturulmuştur. Bunun yerine “taklit ve aktarmacı “düşünce yöntem”i ithalatı ile bir toplum nasıl milli gelişme sağlayabilir?” sorusunu dahi kendisine

sormaya gerek duymayan; bir aydın, üniversite ve toplum kitlesinin oluşumunun ortaya çıkmış olduğu görülmektedir.

3. Bilgi ve Aydın Sosyolojileri Açısından Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi Ekseninde “İslam Düşünce İnsanları”

Bu alt bölüm de, 7. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar ki İdeal Türk-İslam Medeniyetinin “Büyük Düşünce İnsanları”nın Tevhidi Düşünce Yöntemine göre bilgi üretmek büyük eserlerini, bu yöntem anlayışıyla üretmiş oldukları konusuna değinilecektir. Ancak yukarıda da isimleri ve eserleri belirtilen bazı Türk-İslam düşünürlerine ilaveten isimleri burada anılmayan düşünürlerinde yine bilgi üretimleri, ne aydınlanma felsefesi nede pozitivism düşünce yöntemine göre gerçekleşmiştir. Fakat modern Türkiye ise kendi aydınını, pozitivist düşünce yöntemine göre bilgi üretmeye şartlandırdığından, günümüz aydını da pozitivist düşünce yöntem anlayışına dayalı bilgi üretme müktesebatıyla, esasında tevhidi düşünce anlayışına göre bilgi üreten medeniyetimizin “Büyük Düşünce İnsanlarını” değerlendirmeye aldıkları görülmektedir. Oysa böyle bir değerlendirme hem “yöntem” açısından hatalı bir durumu ortaya çıkardığı gibi ulaşılabilecek sonuç bakımından da yanlış değerlendirmelere yol açabilmektedir. “Yöntem” hatasından kaynaklanan yanlış değerlendirmeler üzerinden ulaşılan yanlış sonuçlara örnek vermek gerekirse; felsefe düşmanı bir Gazali’den, hümanist bir Mevlana ve Yunus’tan ya da Hacı Bektaş-ı Veli’den söz edilmekte olduğu görülür. Oysa İdeal Türk-İslam medeniyetinin “Büyük Düşünce İnsanları” hep “Tevhidi Düşünce Yöntem” anlayışına göre bilgi üreten öncülerden oluşmuştur. Bu çalışmanın ilk bölümünde verilen bazı isimler, pozitivist düşünce yöntemi üzerinden okunarak varılan sonuçlar, elbette ki Türk-İslam medeniyetinin özgün dünyası açısından doğru değerlendirme ve sonucu ifade etmemektedir. Ne Gazali felsefeyi inkâr etmiştir, ne de Mevlana, Yunus, Hacı Bektaş Veli, modernitenin liberal-kapitalist anlayışını meşrulaştırmak için kullandığı hümanisttirler. Onlar Tevhidi Düşünce anlayışına göre bilgi üreten; âlim, irfan ehli olan hem müderris ve hem de yüksek kulluk idrakine sahip insan-ı Kamil’lerdir. Söz konusu bu yüksek düşünce ve ahlak

insanları tüm bu noktalara, tevhidi düşünce bilgi yöntemi üzerinden hem akli hem de nakli bilgiyi bütüncüllüğünde ulaştırmış zirvelerdir. Bu noktada bilinmesi gereken hakikat ise burada anılan ve burada bahsedilmeyen pek çok düşünürlerimizi, “Tevhidi Düşünce Yöntemi” eksenine göre anlamak gerekmektedir. Bu ise konuya bir yönünden bilgi sosyolojisi ekseninde bir başka yönünde de aydın sosyoloji bağlamından bakmayı gerekli kılmaktadır.

Bilgi sosyolojisi; “genelde bilgi-toplumsal yapı bileşkesinde ortaya çıkan bir bilimdir. Yani bireysel düzeyin dışında toplumla ilişkisi kurulabilen bir bilgi anlayışı, dolayısıyla da bilgi sistemiyle bağıntısı bakımından her türlü toplumsal gerçeklik bir başka deyişle sosyolojik yaklaşım, bilgi sosyolojisinin alanını oluşturmaktadır” (Aydın, 2004: 11). Aydın sosyolojisi ise bir anlamda geniş yapısıyla bilgi sosyolojisinin açtığı yolda gelişip kuramını oluşturmuştur. Esasında hem bilgi sosyolojisi hem de aydın sosyolojisinin, ele aldıkları konuya bakış geliştirmede bir noktada birleştikleri görülür. Buna göre bilgi; “muhtevası nasıl kafamız içinde olup biten bir zihin ve mantık yoğunluğundan ibaret sayılmayıp toplum katları arasındaki bağlantı ve ilişkileri ile ele alınıyorsa, “aydın” da aynı biçimde sosyal ortamın şartları ve ilişkileri ile göz önüne seriliyor” olduğundan, bu iki disiplinin benzeyiş noktaları bulunmaktadır. Ancak ikisinin de ayrı disiplinler olması nedeniyle kısmen de ayrıldıkları noktalar bulunmaktadır (Ülgener, 1983: 63).

“Aydın” kelimesine baktığımızda onu Batı dillerinde “Intellectuelle” tabiri ile ele alındığı görülür. “Aydın”; sıradan okuma yazmanın ötesinde, beyin ve düşüncesi ile iş yapan ve geçimini bu yolla sağlayan kişi anlamında kullanılmaktadır. Bu tanımlamaya ilaveten bir başka mana yönüyle “aydın”; “Tek yanlı akıl ve mantık insanı”dır. Bu manada “entellektualizm” kavramının içeriğine bakıldığında onu, “sivri ve tek yanlı bir mantık egemenliğinin kuru şemalar halinde kültür hayatının genişçe bir kesimine damgasını vurduğu fikir iklimi” şeklinde ifade etmek mümkündür. Böylece modern bilgi sosyolojisine göre aydın, “ideolojinin taşıyıcısı ve yerine göre yapımcısı olarak”, milli toplum açısından son derece önemli bir kişiliktir. Çünkü aydın bir medeniyet ya da toplumsal ölçekte kültürel değişimin “hareket merkezi”

olup, belki de bazen tek başına bu değişimin oluşmasının inşa ve ihyacı yöndeki aksiyoneri olabilir. “Aydın”, toplum ölçeğinde bazen de “yıkım ve tahrip kalıpları ile yüklü hırçın bir kuvvet” olabilir. Buna göre aydın, toplum tarihi boyunca hem milli kültürü gelişmeci yönde değiştiren kimliği ile ve hem de onu tahrip eden özelliği ile topluma etki eden en önemli toplum unsurlarından birisidir. Ancak aydın sosyoloji açısından toplumda aydının, düşünce ve eylemlerinden dolayı onu hem baş tacı hem de acı çektiren bir özelliği bulunduğundan (Ülgener, 1983: 64-65), bu noktada aydın sosyolojisinde; aydın-toplum ilişkisinin birbirleriyle bu denli iç içe geçmiş karşılıklı geçişkenliğinden söz edilebilir. Böylece Türk-İslam dünyasındaki aydın-toplum etkileşimini; pozitivist ya da hermenötik düşünce anlayışının ürettiği bilgi yapısına göre ele almak, esasında eksiklik ve hatalılık içermekle birlikte sonuçları itibarıyla de yanlış değerlendirmelere yol açmakta olduğu söylenebilir. Yani yanlış bir sosyolojik okumayı ortaya çıkarmış olacaktır.

3.1. “Tevhidi Düşünce Yöntemi” ve “Tevhidi Akıl” Ekseninde “İslam / Türk-İslam Düşünce İnsanları”nın Bilgi Üretmeleri ve Özgün Eserler Ortaya Koymaları Üzerine

İdeal Türk-İslam Medeniyeti düşünürlerinden; Biruni, Yesevi, Gazali, Nizâmülmülk, İbn’ül Arabi, Ahi Evran, Mevlana, Hacı Bayram Veli, Akşemsettin, Aziz Mahmut Hüdaî vb. öncelikle medresede (üniversitede) âlim veya günümüz tabiri ile öğretim üyeleridirler. Bunlar medresede(üniversitedeki) öğretimlerini hep İslam’ın tevhit anlayışına ve onun bilgi üretme yöntemi olan “Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi” üzerinden alarak buna göre de ilmi bilgi üretmiş kimselerdir. Buna göre Türk-İslam Medeniyeti düşünürleri, “Türk- İslam dünyasının üretim, çalışma, iktisat, işçi, işveren”, siyaset, düşünce, yöntemli bilgi üretme vs. gibi alanlarda hep Tevhidi Düşünce bilgi yöntemine göre bilgi üretim uygulamacı dünya hayatında ortaya koymuşlardır (Şimşek, 2021b: 67). Buna ilaveten bu bilgiler, çeşitli mekteplerde kurmuşlardır. Bunların 7. yüzyıldan başlayan kuruluş süreçleri 14. yüzyıla kadar aktif olarak devam etmiştir. Bu mekteplerden başlıcaları; Basra mektebi, Bağdat mektebi, Horasan mektebi, Ekberiyeye mektebi, Türkistan mektebi, Müceddeddiye mektebi,

Endülüs mektebi, İsrakiye mektebi gibi mektepler oluşmuştur (Ülken, 2000: 92-233). Tüm bu mektepler, “Tevhidi Düşünce Yöntem” anlayışına dayalı düşünce ve bilgi üretme anlayışına sahiptirler. Düşünür veya öncü ilim adamları bağlamında bu mekteplerin bazı mensuplarına bakıldığında:

Biruni/Beyruni (973-1048): “Dünyanın döndüğünü ilk bulan Tevhidi Düşünce merkezli ilim üreten bir dâhidir. Tevhidi ilmi metodik Düşünceye dayalı ilk bilgi üreten İlim adamlarındandır. Ayrıca matematiksel coğrafyanın bağımsız bir ilim olarak gelişmesinin ilk yolunu açandır. Ümit burnunu, dünyanın çağının bugünkü değerlere çok yakın olarak bulan Biruni, Amerika ve Japonya’nın varlığından bahseden ilk ilim adamı olma vasfına sahiptir. Biruni/Beyruni Amerika kıtasının varlığını Kristof Colomb’un Keşfinden 500 sene önce ifade etmiş derin bir âlimidir” (Şimşek, 2019b: 31-32).

Cabir Bin Hayyan: “8 ve 9. y.y. aralığında “721–815 yılları arasında yaşamış olan C.B. Hayyan Tevhidi Düşünce bilgi yönteminden hareket ederek, atom bombası fikrinin ilk mucidi ve kimyanın babası sayılır. Günümüzden 1200 yıl önce maddenin en küçük parçası olan atomun da parçalanabileceğini belirtmiştir. “Modern kimyanın meşalesini tutuşturan” kişi olarak bilinir.

Cezeri: Tevhidi Düşünceye bağlı bilgi üreten bir âlimdir. Cezeri, ilk sistem mühendisi ve ilk sibernetikçi ve elektronikçi ve ilk robotu yapıp çalıştıran ilim adamı olarak bilinir. Cezeri 1136–1206 yılları arasında yaşamış bilgisayarın babası, otomatların kurucusu, su saatleri, kan alma tekne aracını, suyu yukarı çıkaran araçları, kapama sisteminin dökümünü ortaya koyan sistem mühendisi olarak da bilinir” (Şimşek, 2019b:32).

Hoca Ahmet Yesevi (1093-1166): İslam’ın Tevhidi Düşünce bilgi üretme geleneğine bağlı olarak, İdeal Türk-İslam düşünce yapısı üzerinde kalıcı etkileri olmuş olan Pir-i Türkistan’dır (Çetinkaya, 2018: 205). Hikmetler üzerinden tevhidi içtimaiyat ve ruhiyat idraki ile maddi dünyayı ve mana dünyasının çepeçevre saran bir anlayış ile dünyevileşmeye, insan benliğe (egosuna), servet düşkünlüğünün zararlarına, gösteriş kültürünün ikiyüzlülüğüne vb. dikkatleri

çekerek, içtimai düzende kâmil ahlaklı insan inşasını merkezine almıştır.

İbn Haldun (1332-1406): "Tevhidi Düşünce ilim yönteminden hareket ederek; İçtimaiyat ilmini kuran, tarih felsefesini ilim haline getiren, şehircilik ilminin uzmanı çok yönlü içtimai ilim adamıdır" (Şimşek, 2019b: 36). Bu yönleriyle İbn Haldun "tevhidi düşünce-içtimaiyat" ilişkisi üzerinden yeni bir ilim dalı ortaya koyan ve bunu da tasnifli olarak düzenleyen bir içtimaiyatçıdır.

İbn'ül Arabi (Muhyiddin İbn'ül Arabi) (1165-1239): "Ekberiyeye Mektebinin kurucusu olan Endülüs'te (İspanya'da) dünyaya gelen İbn'ül Arabi 1239 senesinde vefat etmiştir. Astroloji sahasında derin bir ilme sahip olmakla birlikte, Tevhit ilmi düşünürleri arasında İbn'ül Arabi kadar değişik konular üzerinde eser yazmış bulunmamaktadır. Geniş sistemi, zaman zaman; felsefeye, fıkıha, tasavvufa, kelama, hadise, şiire, gaybi (ledünni) ilimlerden istifa üzerine kurulmuştur". Bütün bu ilimleri, tevhit düzen(sistemini) yapısı içinde, tevhidî düşünce yöntem anlayışına göre içtimai birliği oluşturan bir anlayışla ele almış olduğu söylenebilir (Şimşek, 2019b: 37).

İmam-ı Gazali (1058 - 1111): "İslam'ın tevhidî düşünürlerinin en keskin zekâlı ilim adamlarındandır. Gazali; şüphecilik, felsefe tenkitler, isimcilik, aklın sınırlarını çözme yolundaki tenkitçi ilim geleneğine ilaveten, iktisada, ticaret hukuku, ahlak ve tasavvufa ait ilmi fikirleri hep tevhidî düşünce ilmi bilgi geleneği içinde ele alarak, rasyonel Yunan felsefesine karşı çıkmış tevhidî düşünce merkezli Batı'yı etkilemiş bir ilim adamıdır" (Şimşek, 2019b: 37-38).

Yusuf Has Hacib (1017-1077): Bir içtimaiyatçı olarak Yusuf Has Hacib "Türk-İslam tarihi ve kültürü açısından son derece önemli olan Kutadgu Bilig siyasetnamesini Tevhidi Düşünce bilgi geleneği bağlamında yazmış olan bir ilim adamıdır. 1018 'de Balasagun'da dünyaya gelmiştir. Tevhidi Düşünce bilgi geleneği üzerinde Kutadgu Bilig'i yazan Yusuf Has Hacib, dil kültür, edebiyat medeniyetimizin tevhidî siyaset zihniyeti açısından son derece önemli eserini siyasetname bağlamında ortaya koymuştur" (Şimşek, 2019b: 41).

Burada çok az bir kısmını ele aldığımız Türk-İslam düşünürleri, hem medrese(maddi) hem

de dergâh (manevi/ontolojik) bilgi anlayışlarına bütüncül bakabilme kabiliyetlerini, "tevhidi düşünce bilgi inşa etme yöntemi"ne göre oluşturmuş oldukları söylenebilir. Bu süreç esasında kıyamete kadar cari olarak mevcudiyetini sürdüreceği de bilinen gerçekler arasındadır.

3.1.1. Türk-İslam Medeniyeti İçtimai (Sosyolojik) Yapısında "Tevhidî Düşünce Yöntem" Anlayışının İnşa etmiş olduğu "Büyük İnsan" Anlayışı

Yeryüzünde insanlığın en büyük davası olan kendi medeniyetinin "düşünen insan ideali"ni oluşturmak onu yüceltmek ve böylece kendi medeniyetini bu "düşünen insan/lar" üzerinden diğer medeniyetler üzerinde hâkim kılma mücadelesidir. Bunda da en önemli başlangıç ise "din" ve "din"i temsil eden âlimlerdir (Topçu, 2002: 75). Sonrasında üniversite, liyakat vb. gelmektedir.

İslam medeniyeti bu noktada düşünen insanı; tevhidî düşünce bilgi yöntemine göre iki boyutlu bir eğitim ile ele almıştır. Bu iki boyutlu eğitim ise; maddi(zahir) eğitim ve mana(batın) eğitimi bütüncüllüğünden oluşmaktadır. Buradaki ilk boyut maddi eğitimidir. Maddi eğitim, akıl ve duyular yolu ile gerçekleştirilen bir eğitim olduğundan bu eğitimin kurumsal yapısı "medrese (üniversite)"dir. Bu açılımın ikinci boyut ise mana eğitimidir. Mana içerikli eğitimin kurumsal mekânı ise "dergah (hankah-tasavvuf)"dur. Bu mekânda; his ve duygu temizlenmesi eğitimi yapılmaktadır. Buna aynı zamanda nefis terbiyesi eğitimi adı da verilmektedir. Bu eğitimin temel amacı insanın içinde bulunan; kin, öfke, sömürü, adaletsizlik, aşırı dünya sevgisi, ikiyüzlülük, egosantiriklik, cimrilik, kıskançlık gibi duyguları olumluya çeviren bir "ledünni yöntemi" içermektedir. Yani tevhit ilmini içermektedir. Böylece İlmi Ledün anlayışı "ayetlerde gizli iç anlamları sistemli bir şekilde ortaya koymaktan ibaret bir ilim"dir. Bu ilmi bakış, ilimleri normatif olmaktan kurtaran onları müspet ilimler haline getirmektedir. Böylece İlmi Ledün anlayışı, tüm maddi dünya şartlarında geçerli olan bir ilmi bakış özelliği taşımaktadır (Bilgiseven, 2003: 13-16). Buna göre "Tevhidî Düşünce Yöntem" anlayışı ile inşa edilmiş bu İlmi Ledün eğitiminde en ileri seviye "madde +mana" yani "medrese+dergâh" eğitimlerinin bütüncüllüğünden oluşmaktadır. Bu bağlamda "Tevhidî Düşünce Yöntem"

anlayışı, gelişigüzel bir bilgi inşa etme yöntemi olmayıp ne sadece akılcılığı ve de ne sadece nakli içermemektedir.

İslam'ın tüm zamanlarda tüm toplum yapılarında (içtimai yapılarda/sosyolojilerde) daima kurucu düşünce yöntemi olarak, kurucu düşünen insanların inşa etmesinin temel özelliği, O'nda; hem tevhidi akılcılık anlayışının bulunuyor olması, hem de vahiyle bağlı olması (yani nakil) ve vahyin emrime girmiş bir akıl yapısını kurmuş olması gibi üç temel unsurla açıklanabilmektedir. Böylece İdeal Türk-İslam medeniyeti bu üç unsurdan istifade ederek, İslam kültürünün hakikatine uygun bir şekilde "özgün bilgi üretme yöntemi" kurabilmesi imkânı oluşmuştur. Bu üç unsura ilaveten dördüncü olarak da bunları anlayıp idrak ederek, bunu bir yonteme ve düşünce düzenine(sistemine) dönüştürebilmesi için de, beşinci olarak İslam insanın, Allah'a ve Hz. Peygamber (s.a.v.) ve imanın diğer unsurlarını duygu ve his yönüyle tasdik etmesi, onlara tam iman etmesi gerekmektedir. Bu sayılan beş hususun neticesinde İslam veya ideal Türk-İslam medeniyetinin düzen(sistem) kurucu " Büyük İnsan", İnsanı kâmilî tipinin inşa edilebilirliği mümkün olabilmektedir. Bu insanın yön verici ve öncü insan olarak tezahürü ancak bu beş şartın oluşması ve bunların uygulamada carilik taşımasına bağlı olarak ortaya çıkabileceği söylenebilir. Fakat iki boyutlu eğitimin alınmaması halinde ise "tevhidi yöntem" den uzaklaşılacağı çok açıktır. O zamanda iki boyutluluktan (madde+mana) uzaklaşıp, "tek"e yani ya "madde" ya da sadece "mana" eğitimi almakla; düzen kurucu, özgün düşünce üreten "Büyük İnsan"a kavuşulamayacağı da ilmi bir hakikat olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü o "tek"çi eğitim ile hakiki yöntemden uzaklaşmış olunmaktadır. Buna bağlı olarak da o zaman tevhit gerçeğinin; akli düzen, içtimai (toplumsal) düzen, kurumsal düzen, iktisadi düzen, siyasal düzen, ahlaki düzen, hukuki düzen, vs.leri oluşturan, üst "düzen(sistem) kurucu" terkiğini kaybetmiş olacaktır.

"Tevhidi Düşünce Yöntemi"nin kurucu düzen (sistem) inşa edicilik yönünün en önemli özelliği, bu inşayı gerçekleştirecek insanın tevhit inancına sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde tevhit inancına sahip olmayan insan, bu noktada tevhidi iman sahibi olamadan bu "yöntem"e göre tam

bir bilgi inşa etme imkânını ortaya koyması mümkün olamayacağı söylenebilir. Bundan dolayı yazdıklarından anladığımız kadarıyla; ne Aristo'da (kendi zamanında Allah'a ve Musa peygambere), ne 15. yüzyılda Machiavelli'de, ne Hobbes'da, ne Locke'da, ne Descartes'da, ne Spinoza'da, ne Vico'da ne A.Comte'da, ne Hegel'de, ne Weber'de, ne Marks'ta, ne Popper'da, ne Sorokin'de, ne Parsons'da Hawking'de, Habermas, Derrida, Foucault, Khun'da, Bourdieu'da, böyle imani yapı, bir bilgi yöntemi ve bilgi inşa türüne dayalı özgün derinlikleri ve birikimlerinin bulunmadığı söylenebilir. Dolayısıyla tüm bu Batılı klasik ve modern Batı paradigması ve onun bilgi yöntemi üzerinde çalışmış burada ismi anılan ve anılamayan benzeri filozof ve düşünürlerin ortaya koydukları kuramları incelendiğinde, İdeal Türk-İslam medeniyetinin tevhidi bilgi yönteminin varlığından, onun bilgi üretme türünden, niteliğinden, işlevinden, mahiyetinden hem habersiz, hem ondan uzak ve onun bilgi yöntemini bilmeyen bir durumda oldukları anlaşılabilir. O halde İdeal Türk-İslam medeniyetinde "Tevhidi Düşünce Yöntemi"ne göre bilgi inşa edebilmek ve ona göre bir içtimai düzenini (sistemini) geliştirip ortaya koyabilmesi için insanın, iman esaslarına tabi olmuş bir ruh kıvamıyla; akli, nakli ve hem akli nakli bütüncüllük içindeki üç unsur da, "akıl+kalp" muhtevasında bir eğitim almasının gereği bulunmaktadır.

Eski Yunan salt akılcılık içerikli materyalist Aristocu mukayeseli mantık anlayışını, kendi bilgi sisteminin merkezine almaktan uzak duran Mevlana ve benzeri Türk-İslam bilgelerini bu eksende düşünüp, onların içtimaiyat görüşlerinin de, bu "tevhidi yöntem" üzerinden oluşmuş olduğunu anlamak gerekmektedir. Yoksa modern paradigmanın pozitivist ve hermenötik yöntemin kullanarak, onlara tabi olarak; bir Mevlana, bir İbn'ül Arabi, bir Yunus vb. asla inşa edilemezdi. Bu noktada gerçek bir dergâh kültürünün tezkiye edici fonksiyonu, sadece tevhidi iman sahibi ilim adamları için kurucu bir düzenin yol açıcılığını ve yol göstericiline rehberlik edebilmektedir. Bundan dolayı Türk-İslam medeniyeti, "Tevhidi Düşünce Yöntemi"ne dayalı iki boyutlu eğitim anlayışı kıyamete kadar tüm zamanlarda bu yapısını ortaya koyabilme gücüne sahip bir konumdadır. Bu noktada her medeniyetin düşünce üreten ideal insanı kendi medeniyet değerlerine bağlı olarak

oluşan bilgi üretme yöntemine göre gerçekleştiği hükmüne ulaşmış olduğumuz söyleyebiliriz (Şimşek, 2020d: 17).

İdeal Türk-İslam medeniyetinin düşünen ideal insanı, düzen (sistem) kurucu düşünce inşa edeni “Büyük İnsan” yani “İnsan-ı Kâmil”dir. “Büyük İnsan”; Manevi varlığını geliştirerek, insanlığa kendi nefsinin feda etmiş yüksek içtimaileşme zihniyetine sahip olan kimsedir. “Büyük İnsan”, “imanın yaratış kudretiyle gelişen insanlığın sembolü” olmuş varlıktır. Buna göre İdeal Türk-İslam medeniyetinde “Büyük İnsan”ın örnekleri olarak; peygamberler, veliler, hâkimler, kahramanlar, büyük fikirler üreten düşünce insanları, komutanlar, ideal şehitleri, fikir ve iman yolu açan kimselerdir (Özgün Sosyal Düşünce, 2016). Buna karşılık modern Batı medeniyetinin de düşünen ideal insan olarak “Büyük Adam” kavramı geçerlidir. “Büyük Adam” ise tevhidi iman anlayışından uzak olmamakla beraber (özellikle hermenötikler) “tabiat güçlerinin, içgüdülerin, zekâ ve kurnazlığın, kaba enerjinin kudreti ile başarı kazanmış olan kimselerdir”. Bu “Büyük Adamlar”, materyalist düşünce değerleri üzerinden hareket ederek insanlığa; zulüm, acı ıstıraplar yaşatmışlardır. Bunlar; “Kitleleri yerinden oynatır. İradeleriyle zahirde olaylara hükmeder görünürler. Ama kasırga geçince her şey eski haline döner. Geride onların tamiri çok zor olan tahribatı kalır. Tabir caiz ise, bir halk deyişiyle söylersek “sel gider kum kalır”. “Büyük Adamların örnekleri Napolyon gibi İskender gibi, Lenin gibi, Stalin gibi, Hitler ve Mussolini gibi kimselerdir. Kaba kuvvete dayanarak geçici başarılar kazanan bu kimselerin tahribatı ancak, peygamberler, ... Ahmet Yesevi, Gazali, Muhyiddin Arabi, Mevlana, Yunus, Hacı Bektaş Veliler vb. gibi insanlığı devamlı aydınlatanların sayesinde tamir etmek mümkün olmaktadır”. Aksi takdirde insanlığın ahlaki, ruhi ve yapısal “tamiri de mümkün değildir. Bir de “günün adamı” vardır ki o Hilmi Ziya Bey nazarında hiç makbul değildir” (Özgün Sosyal Düşünce, 2016).

Bütün bu söylenenlerden sonra ortaya, medeniyetlerin veya toplumların kendi özgün “Düşünce Yöntemi”nin ürettiği bilgi ve ahlak (etik) ile ancak “Büyük İnsan” veya “Büyük Adam”ı çıkartabilmekte oldukları anlaşılmaktadır. Medeniyetler ya da toplumlar, inşa ettikleri ya da ortaya çıkardıkları “düşünen ideal insanı/lar” ile

ancak kaliteli olarak varlıklarını sürdürebilmektedirler. Aksi takdirde ya taklitçi ya da aktarmacı toplumlara dönüşerek, ikinci, üçüncü sınıf “emir alan toplumlar” haline dönüşmesi muhtemel gözükmektedir.

Bu açıklamalar çerçevesinde de bir medeniyet ya da toplum için “Büyük Düşünce İnsanları” tevhidi yönden, “Büyük Düşünce Adamları” da materyalizm, sömürü ve zulmü geliştirme yönünden insanlarına ve toplumlarına; ilham vererek, toplumun düşüncelerini harekete geçmesini sağlayıp, toplumun hayalini, kendi ait olduğu değerleri üzerinden kurarlar. Onlar kendi medeniyet veya toplum değerlerine göre toplum ve insanının eleştirel bakışının keskinleşmesini sağlayarak kendi özgünlüklerinin koruyuşu konumundadırlar.

“Büyük Düşünce İnsanları” ve “Adamları”, yukarıda değinilen tüm “fikirlere, kendi zihinlerinin imkânlar alanında özgürce düşünerek ulaşmış”lardır. “Kendi ruhlarına ve hakikat arayışına sadık kalarak” özgün düşüncelerini üreterek, bunları ifade eden beyanlarda bulunmuşlardır (Özakpınar, 2002: 124). Böylece Büyük Düşünce “İnsanları” ve “Adamları”, başka medeniyetleri taklit ve onları tekrar ederek aktaran insanlar değildir. Bu yönüyle “Büyük Düşünce İnsanları” ve “Büyük Düşünce Adamları”, kendi medeniyet ve toplumlarının özgün değerleri çerçevesinde yeni hakikat noktalarına ve ya doğruya ulaşmada ortaya koydukları samimi çabalarından (tevhidi düşünce dayalı büyük insan her alanda tevhidi hak ve adaletin hakikatının tecellisi için, modern Batı medeniyetindeki Büyük Adam “ise nasıl daha iyi sömürmenin “doğru” bilgisini ortaya koyma uğraşından) dolayı bu vasıflarla anılmaktadırlar (Özakpınar, 2002: 126).

Buna göre ideal Türk-İslam Medeniyeti düşünen ideal “Büyük İnsan”ı, hikmet bilgisi üzerinden inşa ederek, onun geliştirmeci etkisiyle toplumu ileriye götürebilme vasfına sahip olduğu söylenebilir (Topçu, 2010: 62). Bu noktada İdeal Türk-İslam medeniyetinin kurucu bilgelerinin öncelikle özgün değerleri üzerinden “Tevhidi Düşünce Yöntem” anlayışına göre şahsiyetlendirici bir tevhidi eğitim almış oldukları görülür. Bu eğitimleri sonucu İslam’ın tevhidi dünya görüşü üzerinden her şeye derinlikli olarak (“akıl – hikmet” bütüncüllüğünde) bakabilen “tevhidi akıl” yapısına sahip olmuş oldukları bir

noktaya ulaştıkları belirtilebilir. Örneğin Mevlana'daki; toplum görüşü, insan görüşü, ahlak görüşü, eğitim görüşü vb. hep bu "yöntem" ve "akıl" anlayışı ile gelişmiş olduğu belirtilebilir. Bu noktada Mevlana Kur'an'a bağlı olduğunu söyleyerek, gönül (mana) ne tarafı işaret ederse, beş duyu (madde/akıl) da eteklerini toplayıp o tarafa gider" sözü ile Tevhidi Düşünce Yönteminin bilgi inşa etme anlayışı olan "madde+mana" terkip bütüncüllüğü çerçevesindeki "yöntem ve akıl" anlayışı ile görüşlerini (sözlerini) oluşturmuş olduğu ifade edilebilir. Yine "tevhidi yöntem ve akıl" içerisine dayalı bazı sözlerine baktığımızda da bu bakış açısını görmekteyiz; "akıl bir kuzu, nefis bir kurt, iman (mana) ise çobandır. İman kuvvetli olmaz ise nefis, akı yer". Yine bir başka sözünde bu vurguyu anlamak mümkündür; "aynı dili konuşanlar (madde) değil, aynı duyguları (mana) paylaşanlar anlaşılabilir" ifadeleriyle Mevlana tevhidi yöntem ve akıl anlayışı ile varlığa, bilgiye, topluma, insana vb. baktığı anlaşılmaktadır.

İşte bu tevhidi akıl yapısını inşa eden bütüncül eğitim müktesebatı ile Mevlana ve diğer Kurucu Türk-İslam düşünürleri; tasavvuf- medrese bilgi bütüncüllüğünden hareketle; bazen zorluğa, darlığa, içtimai bunalıma girmiş, Türk-İslam toplumuna ve devletine yeni açılımlar sağlayarak (Cebecioğlu, 1991: 14-15), yol açıcı öncü "Büyük İnsan- İnsan-ı Kamil"lik fonksiyonunu icra etmişlerdir.

Bu noktada Türk-İslam medeniyetinin "Büyük Düşünce İnsanları"ndan olan örneğin Mevlana (kendisinin Türk olmasına rağmen), özellikle toplumun aydın dili olan Farsça ile "Mesnevi" eserini oluşturmuştur. Mevlana bu eserini, Tevhidi Düşünce Yöntemini "madde+mana" terkip bütüncüllüğü ekseninde ortaya koymuştur. Buna göre Mevlana, Mesnevi'sinde; ilahi aşk, Allah aşkı gibi soyut temaları, somut örnek ve hikâyelerle işleyerek, aşağıda da değinileceği gibi devlet kadrolarında aydın kitlenin içine düştüğü ahlak bunalımı, lüks tüketim, israf, şöhret arayışı dünyacılığa gibi kaosa temayül göstermesi sonucu içinde düştüğü yozlaşmadan, yeniden Tevhidi Düşünce temelli "inşa ve ihya" ile yeni karakterlenmelerine yön vermiştir. Böylece bu aydın kesimin tekrar nizamı âleme yönelmelerini sağlayıcı bir irşadı ortaya koymuştur. Mevlana bunu yaparken Aristo

yönteminden ya da Eski Yunan yönteminden istifade de etmemiştir. Oysa İslam dünyasında 10. ve 11. Yüzyıllarda başta Farabi ve İbn-i Sina ile başlayan Meşşailik akımı, Aristo felsefesi ve onun mukayese mantığını benimseyerek bunu, İslam'ın içine yerleştirmede öncü rol taşıdılar (Topçu, 2002: 49). Buna göre İdeal Türk-İslam düşünürlerinde, "Büyük İnsan"larında özgünlüğün esas bir konumda olduğu pek açık bir şekilde görülmektedir.

3.1.2. İdeal Türk-İslam Medeniyetinde "Tevhidi Akıl - Milli Akıl" İlişkisinin Günümüz Evrensel Dünyasını Okuması Üzerine

İdeal Türk-İslam medeniyetinde; tevhidi akıl çerçevesi içinde mukayese aklına dayalı ilim anlayışının ve ilmi yapısının mevcuttur. Bundan dolayı ideal Türk-İslam medeniyetinde taklitçi ve aktarmacı şahsiyetle ilimlere bakılmayıp müspet akılla bakılmaktadır. Buna göre ideal Türk-İslam medeniyetinde; iyi-kötü, çirkin-güzel, doğru-yanlış gibi değerlendirmelerinin yanında yine; cennet-cehennem, aydınlık- karanlık, diri-ölü vb. ikiliklerinin hepsi, esasında tevhidi mukayese akıl yönteminin varlığını ifade etmektedir. Buna göre Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışına bağlı olarak inşa edilmiş olan "tevhidi akıl" ile kâinat, düşünce, insan, toplum, yönetici, maddi üretim hayatı vs. değerlendirilmiştir. Bu tevhidi akılın ürettiği, ikilikler üzerinden yapılan mukayese yöntemi ile de, İslam bilgi düzeni (sistemi), tüm zamanları kapsayacak süreçteki gelişmelere açık bir şekilde, içtimai yapı içindeki yerine yerleştirilmiştir.

Tevhidi akıl, özgün düşünce yöntemine sahip olması ve buna karşın taklitçi ve aktarmacı olmama özelliğine sahip İslam ilmi yapısında ve İslam içtimai düzeninde Aristo ve Platon üzerinden bilgi geliştiren Farabi ve İbn-i Sina'ya yönelik ilmi içerikli eleştiriler yapılmıştır. İslam tevhidi akıl yapısının ortaya bu kadar akılcı bir şekilde konulmasına rağmen Farabi ve İbn-i Sina eleştirilere katılmayan bir kitlenin de var olduğu da söylenebilir. Bu kesimler, Farabi ve İbn-i Sina'nın Aristo'dan istifade etmeleri "İslam'ın eksikliğinden değildir dolayısıyla, onlara böyle bakmamak gerekir" diye bir olumlayıcı savunma ürettikleri görülür. Oysa Platoncu-Aristocu çizgide akıl bulunmakta ve bu aklında bilgi üretilmesinde önemli bir yeri bulunuyor da, İslam medeniyetinde "akıl" yok mudur? Akla önem verilmeyen bir ayet, işaret

ya da hadis-i şerif belirtilebilir mi? sorulabilir. Yine “İslam’da dünyevi bilgi vahyin emrine girmiş bir “akıl” ile üretilmiyor mu? Mukayese mantığına, insanı düşündürücü bir yöntem olarak gösterilmiyor mu? “Düşünsenize” ilahi emri ile aklın mukayese yaparak düşünmesi istenmiyor mu?” gibi sorular çoğaltılabilir. Elbette ki bu soruların hepsinin İslam medeniyetinin bütüncül bilgi yapısı içinde anlamlı cevapları bulunmaktadır. Eğer bu noktada Platoncu-Aristocu salt akıl niteliği üzerinden İslam dinini sorgulamaya ya da ona bu yönde yeni yaklaşım getirmeye kalkışılması halinde; İslam dinini, O’nun iman konusunu ve imanın içerdiklerini sorgulama noktasına taşınacağı sonucu ortaya çıkar. Ayrıca buna bağlı olarak da Hz Peygamberin (sav)’in getirdiğini (vahyi), Aristocu akıl ile sorgulama anlamı da ortaya çıkmış olacaktır. Bu noktada, Platoncu-Aristocu salt akılcılık ve onun getirdiği mukayese geleneğinden etkilenen Farabi ve İbn-i Sina’nın bazı fikirleri, İlahi kaynaklı İslam’a ve O’nun belirlediği iman hassasiyetine yönelik konulara karşı “ortaklık” ifade edici görüşler geliştirmekten başka ne anlama gelebilir ki? Zaten Gazali’de bu noktada, Farabi ve İbn-i Sina’nın görüşlerinde küfre uygun yönlerinin olduğunu üç noktada bu kapıyı açan görüşlerini açıkça belirtmiştir (El-Gazzali, 1978: 33). Üstelik Farabi ve İbn-i Sina, Aristocu alıntılarını da İslami kavramları kullanarak, sanki İslam’ın içinden konuya bakıyormuş gibi, İslam’dan konuşuyormuş gibi bir görüntü vermekte olduklarından, konuyu daha karmaşık ve çetrefil hale sokulmasında önemi bir rol taşımış olmaktadır. Böylece Farabi ve İbn-i Sina; Aristocu mantık, fikir ve zihniyetini, İslami kavramların yüzeysel benzerliği ölçüsünde kullanarak onları, İslam’ın içine yerleştirmeleri sonucu; İslam’ı, Kur’an-ı Kerim’i, Hz Peygamberin söz ve fiillerine kadar giden anlam ve süreci, “Gri”leştirmeye yönelik ilk büyük teşebbüsler olarak görmek gerekir. Günümüzde de Farabi ve İbn-i Sina’nın Aristocu mantık, düşünce ve zihniyetini, İslam’ın içine İslami kavramları kullanarak sokuşturmasını yapıldığını tahlil edebilmek için özellikle; kültür, zihniyet, düşünce yöntemi gibi teknik konuların ne manaya geldiğini bilmenin yanında İslam medeniyetinin bilgi üretme yönteminin de “tevhidi düşünce yöntemi” olduğunu bilmek gerekir. Ayrıca İslam’ın böyle bir “yöntem”

anlayışının var olduğunun farkında olmak yanında bu yönteminin içyapısının da neler içerdiğinin “teknik” olarak bilinmesinin gerekliliği zaruridir. Böylece bu gibi hususların ancak farkındalığının idraki üzerinden hareketle de, bir medeniyetin kök bilgi inşa etmedeki madde (zahir/somut) ve mana (batın/soyut) anlam bütünlüğünü içeren konuların hem bilinmesi ve hem de bunların başka medeniyetlerdeki anlamlarından farklılıklar taşıdığı farkındalığının gerekli olduğu ortaya çıkmış olmaktadır. Bu farkındalıkların idrak edilmemesi halinde (modern evrensel bilgi kümesi içinden konuya bakılması halinde), yüzeysel Farabi ve İbn-i Sina okumaları oluşacağı çok açıktır. Bu durum hele günümüzde Farabi ve İbn-i Sina’yı pozitivist kavramsal çerçeve üzerinden okuyarak anlamaya çalışmak, tam bir “Gri”leşmeyi ortaya koyabilmektedir. Öte yandan da bu durum, okuyucunun ya da yazarın pozitivist veya hermenötik düşünce yönteminden başka bir bilgi yöntemi ile eğitilmediğinde dolayı o da kendisini buna göre, dosdoğru bir çizgide olduğu sanısının içine sokmasına yol açabilecektir. Tüm bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, Farabi ve İbn-i Sina’nın, İslam’ı, Kur’an-ı Kerimi ve Hz Peygamberi anlama da ontolojik bir eksiklik içinde bulduklarını göstermektedir. Bu ontolojik eksiklik hali ise, “iskolastik düşüncenin tabii sonucu idi. İskolastiğin bir karakter aşırı şekle bağlılık, öbür karakteri ise üstat sayılan büyüklerin fikirlerini mutlak hakikat olarak, tenkitsiz ve münakaşasız kabul etmekte. Bu durum birincisi düşüncüyü kısırlaştırıyor ve özgün inşayı öldürüyordu. Şuurun hiçbir zaman değişmez şekillere bağlanılmayan özgün inşacı dinamizmini yok ediyordu. İkincisi yani üstat otoritesine bağlılık, hür düşüncüyü büsbütün lüzumsuz kılıyor ve yasaklıyordu. Her sahada üstat sayılan büyüklerin ortaya koydukları fikirler mutlak hakikat olup da başka türlü düşünüş ve görüşlerin mutlaka hata olacağı prensip olarak ortaya konulunca bütün şuurların işleyişi önceden köstekleniyor, sadece üstatların görüşlerinin tefsir ve tatbikatı meselesi kalıyordu. Münevver ya da düşünen adam, büyüklerin görüşlerini hakkıyla anlayan demek oluyordu. Bizzat kendi tarafından aranmayan, hatta tenkit ve münakaşası da yapılmayan, sadece ezberlenen fikirlerin tefsir edilmesi yarışında yorulan dimağlar, bin türlü acayip anlayış

ortaya koyuyorlardı. Böylece İslam dünyasındaki Aristocu bakışa sahip kişi İslam'ı maddi olaylar tarzında açıklayan hezeyanlar meydana çıkıyordu" (Topçu, 2002: 51). Böylece "Tevhidi Düşünce Yöntem"li bakışın bilinmemesi sonucu İslam'a Aristocu mantık ile bakma neticesinde, O'na yönelik olarak; taklit ve aktarmacılık üzerinden anlamsız, "öz" den habersiz, yabancılaşmışlık içinde geliştirilen görüş, bakış ve sözlerin üretilmesi ortaya çıkmış oluyordu. Bu süreç günümüzde de hala hâkim anlayış olarak devam etmekte olduğu söylenebilir.

Bu noktada Mevlana, Aristo'nun akılcılık tuzacağına düşmekten kendisini korunmuş olarak, Farabi ve İbn-i Sina'dan açık bir şekilde ayrılan vasfını şu meşhur sözlerinden anlamak mümkündür: "Ben yaşadıkça, Kur'an'ın kölesiyim. Ben Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.v) yolunun tozuym. Biri benden, bundan başkasını naklederse; ondan da şikâyetçiyim, o sözden de şikâyetçiyim" diyen Mevlana, bu sözleri ile kitap ve sünnet dairesi içerisinde vahyin emrine girmiş akli yapısıyla, "Tevhidi Düşünce Yöntemi" bağlamında bilgi üreten medeniyetimizin bir "Büyük İnsanı veya İnsan-ı Kamil" dir. Bu yolla Mevlana "Tevhidi Düşünce Yöntemi" üzerinden; varlık, düşünce, insan, toplum, ahlak, devlet, çalışma, eğitim, hukuk, siyaset, iktisat, ruhiyat vb. benzer alanlarda hem medrese (akıl) hem de tasavvuf (akıl ve duygu bütüncül) Hocası kimlikleri ile zulcenehayn bir birikimle, Platoncu ve Aristocu bilgi, akıl ve mantık anlayışlarının materyalist temalarına bağlılık göstermeyen, medeniyetimizin aktarmacı ve taklitçi olmayan kurucu düşünce inşasının bir öncüsü dür.

İdeal Türk-İslam medeniyetinin bir "Büyük İnsan"ı olan Gazali ise yine aynı tevhidi akıl ile kendi dönemindeki Bâtını pagan düşünce yöntemine göre oluşmuş fikir akımları ve onları bu fikir savunucuları ile mücadele etmiş görüşler ortaya koymuştur. "Filozofların Tutarsızlığı" eserinde Gazali, kainatın Allah (cc)'ın "ol" emri ile maddeyi yani kainat ve insanı yaratması ile tevhidi madde+mana bütüncüllüğüne dayalı bilgi ve fiil ile inşa edilmiş sonlu bir kainat varlığının oluşumunu, tevhidi akıl yapısı idrak edilmeyi mümkün kılan tevhidi düşünce yöntemli bilgi ile gelen bir açıklama ortaya çıkmıştır (Gazzali, 2012:16). Aynı Gazali'nin zamanımızda modern pozitivist-hermenötik

bilgi sistemlerinde yeri olan Descartes'ı, Spinoza'yı, Kant'ı etkilenmiş olduğu bağlı olarak Descartes'ın matematik üzerinden metodolojik vahdeti (birliği)nde Gazali etkisi görülmektedir (Bilgiseven, 1994:35). Bu noktada İdeal Türk-İslam medeniyetinin yine "Büyük İnsan"larından *Tevhidi Düşünce'nin* önemli ilim adamlarından İbn'ül Arabi'nin de; Descartes ve Kant'ı, Mevlana'nın "Devlet" anlayışının oluşmasında Hegel'i, Hayvanları insan gibi konuşurma sembollüğü üzerinden La Fontaine (1621-1695)'i, İbn'ül Tufeyl'in Daniel Defoe'nin (1660-1731) "Robinson Crusoe" adlı eserinin oluşmasında, "İbn-i Haldun'un, Marks (1818-1883) 'ın ekonomik alt yapı temalı sınıf kuramının oluşmasında, El Biruni'nin de Newton (1643-1727) ve Galileo (1564-1642)'e üzerindeki bilgi oluşum etkisinin bulunduğu belirtilir (Şimşek 2019d:42). Böylece ideal Türk-İslam medeniyetinin büyük bilge insanların ilme yön vermeleri neticesinde "bilginin 19. yüzyıla kadar İslam medeniyetindeki tevhidi düşünce bilgi yönteminin hâkimiyetine ve Batı'da öncü filozofların bilgi inşası üzerindeki hâkimiyetlerine dikkat çekmek" mümkün olabilmektedir. "Buna göre Türk-İslam ilim adamları çalıştıkları ilmi konularını, hep *Tevhidi Düşüncenin* ilim anlayışı, geleneği ve yöntemine göre oluşturulmuşlardır. 7-19. Yüzyıllar arasında bu yöntem ile ilim alanları ele alınarak, "Bilgi-İktidar-Tevhit" üzerinden düşünebilen öğretim Üyesi/müderres/hem müderres hem de aynı zamanda "sufi etkileşimi" bağlamında özgün ilmi eserleriyle ileri medeniyet ve siyasal sistemi kurmuşlardır. Aynı ilmi yöntem çerçevesini zamanımızda da cari olduğu düşünüldüğünde, kendi özgün ilmi yöntemimizle tevhidi düşünce ilmi yöntemini bilen ilim adamları vasıtasıyla yeni sistem, "inşa" ve "ihya" edilebilir" (Şimşek, 2019d:42).

Günümüzde ise "düşünce yöntemi-yeni bilgi inşa zihniyetini" yeniden ele alma ihtiyacı bulunmaktadır. Buna göre 21.Yüzyıl sürecinde ise post modern anlayış, hermenötik düşünceye dayalı bilgi yönteminin eşliğinde; inanç, değer, ahlak, kültür, izafilik, medeniyet gibi yeni topluma yön verici kavramları öne çıkarmıştır. Böylece yeni düşünce yapısı, yeni toplum ilişkileri, çalışma ilişkileri, yeni siyasal aklı vb. hep bu anlayışa göre yeniden düzenlemeye yönelmiştir.

Modern Bilim Adamının, 19 ve 20. Yüzyıllarda hâkim olan pozitivist düşünceye dayalı bilgi yöntemi ve hermenötik düşünceye dayalı bilgi yöntemine göre üretmiş olduğu bilgi, “dünyada; sömürü, açlık, yoksulluk, acı, zülüm, ıstırap, adaletsizlik, hürriyetsiz”liğin hâkim olmasına yol açmıştır. Her iki yüzyıl döneminde de Modern Bilim Adamının, pozitivist ve hermenötik düşünce yöntemine dayalı bilgi üretimi sonucu bu durum oluşmuştur. Böylece modern Batı medeniyetindeki “siyasal alana hâkim unsurlar, başta Birleşmiş Milletlerde veto hakkı bulunan beş ülke ve ardından gelen sanayileşmiş ülkeler” üniversite de öğretilen bu yöntemlere göre “bilgi-sömürü ilişkisi”ni meşrulaştırmıştır (Şimşek, 2021c:11-12). Bu meşrulaştırmayı yapan özneler ise pozitivist ve hermenötik düşünce yöntemine göre bilgi üreten ve modern Bilim Adamlarının vasıta oluşlarıyla gerçekleşmiştir. Modern Bilim Adamlarının bu yöntemlere dayalı olarak; Harvard, Cambridge, Yale, Stanford, Sorbonne, London School of Economics vb. gibi üniversitelerde bilgi üretmeleri sonucudur. Buna göre 19 ve 20. Yüzyıl süreçleri ve bunun günümüze kadar gelen etkilerine göre pozitivist ve hermenötik düşünce yöntemleri ve bu düşünce yöntemlerine bağlı Modern Batı medeniyetinin “Büyük Adam” tipli bilim adamlarının oluşturduğu nüfus, günümüz “7.8 milyar bir nüfusa sahip dünyasının, yaklaşık 2 milyar nüfuslu Birleşmiş Milletler’ de veto hakkına sahip beş ülkeden” ağırlık olarak oluşmaktadır. 2 milyar nüfuslu Modern Batı Medeniyet hegemonyasının dışında geride kalan 5.8 milyarın nüfusun “içinde de, 1.8 milyar Müslüman’dır. Böylece Modern Batı Medeniyet hegemonyası, “Büyük Adam” tiplmesi üzerinden “pozitivist bilgi yöntemi-modern sosyal bilimler-modern üniversite” ve “hermenötik bilgi yöntemi-modern sosyal bilimler-modern üniversite”nin ürettiği bilgi ile; “adaletsiz uygulamalarını, insan hakkı ihlallerini, ekonomik tekelleri sömürsünü, korku, şiddet ve çatışmaya yönelik halleri demokrasi götürme adı altında insanlığa dayatmıştır”. Yani insanlığı ve dünya kaynaklarını sömürmüştür. Buna göre Modern Batı medeniyeti, Modern Büyük Adam tipoloji karakterli bilim adamının, pozitivist ve hermenötik bilgi yöntemleri vasıtasıyla kendi yerli üniversitesinde ürettiği bilgiyi, tüm dünya üniversitelerine “bilim” adı altında

dayatarak, bunu da bilgi yoluyla meşrulaştırmıştır. Böylece liberal-kapitalist sömürünün ve zulmün görülmesini perdelemiştir. Buna göre, sahip olduğu pozitivist sosyal bilim metodolojisi ile veto hakkına sahip 2 milyar nüfuslu beş ülke, 5.8 milyara, siyasal anlamda hükmeder hale getirmiştir. Bu durum çok açık bir şekilde modern Batı medeniyeti, “bilgi yöntemi yolu” ile hegemon iktidarını meşrulaştırma anlamına gelmektedir” (Şimşek, 2021c: 12-13). Bu bağlamda tüm bu açıklamalar ve sistem karşılaştırmaları çerçevesinde; Düşünce Yöntemi, akıl, Büyük Adam, Büyük İnsan unsurları üzerinden İdeal Türk-İslam Medeniyeti, Modern Türkiye ve Modern Batı medeniyetlerinin bilgi ve düşünce üretme noktalarının ne tür kökenlerden kaynaklandığı ortaya konulmuş olmaktadır.

4. Sonuç

Bu çalışma, İdeal Türk-İslam Medeniyeti, Modern Türkiye ve Modern Batı medeniyeti gibi üç sosyolojik (içtimai) yapı üzerinden hareketle ele alınmıştır. Bu üç sosyolojik (içtimai) yapıda bilgi üretme konusunu içeren “düşünce yöntem” başlığı işlenerek bir medeniyetin milli akıl inşasının bu düşünce yöntemine göre oluşumunun önemi ortaya konulmuştur. Çünkü bir toplumu/medeniyeti başkalarının sömürülmesinin önüne geçilebilmesi için en başta özgün bilgi üretme yönteminin bulunması gerekir. Bu noktada “bilgi-iktidar” ilişkisinin anlamlı oluşabilmesi için özgün bilgi üretme yönteminin kuruculuğuna ihtiyaç duyulmaktadır. Özgün bilgi üretme yöntemi ile de milli akıl yapısının buluşması sonucu bir medeniyet için yeni milli bilgi üretme imkânına kavuşulması sağlanmış olabilmektedir.

Türkiye bir yönden İdeal Türk-İslam medeniyeti muhtevasına kültürel olarak sahipken 1923’den sonrasında ise modern bilgi üretme anlayışı tercihine girerek Modern Türkiye sistem ve yapı sürecini başlatmıştır. Modern Türkiye bu sistem ve yapı unsurlarında Modern batı medeniyetinin ağırlıklı olarak pozitivist düşünce yönteminde aktarma ve taklit yaparak kendisine aktarmıştır. Böylece Modern Türkiye kendi kültürel özgün kültürüne karşı yani İdeal Türk-İslam düşünce yapısına, yöntemine ve akıl niteliğine karşı bir yabancılaşıma içine girmiştir. Oysa İdeal Türk-İslam Medeniyeti,

“Düşünce Yöntemi” niteliğiyle “Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yöntemi”ne sahiptir. Bu noktada ideal Türk-İslam medeniyetinde her ilim alanına yönelik düşüncenin inşa edilmesinde, “Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yöntemi”, “Kurucu Kavram” vasfına sahiptir.

Modern Türkiye ise Modern Batı medeniyet sisteminden aktardığı pozitivist düşünce yöntemi ve hermenötik düşünce üzerinde düşünceyi, bilgi üretmeyi ve akıl yapısını inşasını alarak sosyal bünyesine dâhil etmiştir. Fakat Modern Batı üniversitelerinde bilim adamlarınca üretilen pozitivist ve hermenötik içerikli; siyaset, felsefe, felsefe-akıl ilişkisi ve buna göre kurulan ekonomi, siyaset, sosyoloji, psikoloji, işletme, hukuk, eğitim gibi alanlarda yetişen uzmanlar, siyasetçiler bürokratlar, teknokratların ürettikleri bilgilere yön verdiğinde sonuç adaletsiz, sömürücü ve eşitsizlikçi bir modern dünya ortaya çıkmıştır. Bu bilgi yönteminin tesirinde kalan ve cari olan Modern Türkiye'nin de bu noktada bilgi sosyolojisi ve aydın sosyoloji ilgi alanına giren ortak noktalarda İdeal Türk-İslam medeniyet değerlerini algılamak ile Modern Türkiye değerlerini algılamak arasında derin mesafeler ortaya çıkmıştır. Bunun farkının ilmi olarak giderilebilmesi için Türk toplumunun yeniden öze dönüş ekseninde yeni bilgi üretme ve yeni akıl yapısı inşasına ihtiyaç duymuş olduğu söylenebilir. İşte bu ihtiyacın nasıl giderileceğine yönelik olarak mukayeseli sistem bakışı ve kültürel izafilik idraki üzerinden yeni milli akıl geliştirilmesi konusunun ilmi gerekçeleri ortaya bu çalışmada vurgulanan başlıklarla (Düşünce Yöntemi obskürantizm, kurucu temel kavram, kurucu düşünce)konulmaya çalışılmıştır. Böylece Yeni Türkiye'nin, kendi kültürel köklerinde bulunan özgün milli aklının inşasını yeniden ele alarak, pozitivist ve hermenötik düşünce yönteminin tıkadığı dünyaya yönelik, yeni bakış üretme kanallarını oluşturma imkânına kavuşmuş olabileceği söylenebilir.

Kaynakça

Al-Faruki, I. R. (2000). *Al Tawhid: Its Implications for Thought and Life: The International Institute of Islami Thought*, Herndon, Virginia, 2000, s.9-10.

Aydın, M (2004). *Bilgi Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul.

Bacha,O. I. & Mirachor, A. (2021). *İslami Sermaye Piyasaları*, Umuttepe Yayınları No:368, 2.Baskı Çev: Ayfer Gedikli, Seyfettin Erdoğan, İzmit-Kocaeli.

Bilgiseven K.,A. (1985). *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Bilgiseven, K.A. (1994). *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Bilgiseven K.,A. (1995). *Türk-İslam Kültüründe Fert ve Cemiyet İlişkisi ve İslami Kavramlar*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Bilgiseven, K.,A (2003). *İlm-i Ledün(Genel Teoloji)*,2.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Bursevi, İ.H.(2015), *Ruhul Beyan, Kur'an Meali ve Tefsiri*, Cilt:1, Erkam Yayınları, İstanbul.

Bostan, K. (2019).*Pozitivist ve Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemleri Bağlamında “Çalışma-Eğitim-Ahlak” Etkileşiminin Yeni Dönem Türkiye Eğitim Zihniyetindeki Özgün Arayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Cebecioğlu, E.(1991). *Hacı Bayram Veli, Kültür Bakanlığı Türk Büyükleri Dizisi*; 139, Ankara.

Çetinkaya, B., A.(2018). Divan-ı Hikmet sohbetleri-15,*Divan-ı Hikmet Sohbetleri*, Edi: Z.Güngör, Ahmet Yesevi Üniversitesi Araştırma Dizisi:46, Ankara, s. 205-223.

El-Gazzali (1978). *Dalaletten Hidayete, El Munkuzu Mineddalal*, Çev: A.Suphi Furat, Şamil Yayınevi, Yayın No:9,İstanbul.

Gazzali, Et-Tusi(2012). *Filozofların Tutarsızlığı*, Neşir ve Terc; M.Kaya-H.Sarioğlu, 5. Baskı, Klasik Yayınları, İstanbul.

Ertek, M.Y.(2021). İnsan Kaynakları Yönetimi Felsefesinde İnsan: Birey – Fert Farklılaşması, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Hall, John R.(2008). Ölçme ve İki Sosyoloji Kültürü, *Sosyal Teori Ve Sosyoloji Klasikler ve Ötesi*, Edi: Stephan Turner, Küre Yayınları, İstanbul, s.217-254.

Garaudy,R.(2020). *Geleceğimizde İslam Var*,Çev:C.Aydın,16.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.

Keat,R., Urry, J. (2001), *Bilim Olarak Sosyal Teori*, (Çev.) Nilgün Çelebi, 2.Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.

Koç, İ.C., (2010) “İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri” <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/26040> (Erişim Tarihi 21.06.2021).

Kök, Arzu. 2019. “1921 Maarif Kongresi.” *Muğla Devrim*, Kasım 28. (Erişim: 22.03.2022).

Ökten, S.(2020). Şehir Üzerine Bir Deneme, *Kent ve Maneviyat*, Edi.; Seyfettin Erşahin-Zehra Erşahin, İdeal Kent Yayınları, Ankara.s.19-28.

Özgün Sosyal Düşünce (2016) “Hilmi Ziya Ülken'in İnsan Anlayışı Tevhidi Sosyal Düşünce.” (<http://www.ozgunsosyaldusunce.com/hilmi-ziya-%C3%BClkenin-insan-anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1.html>). (Son Erişim: 14.03.2022)

Şimşek, O.(2012). 21.Yüzyıl Türkiye'si İçin Mili Eğitim Felsefesi ve Milli Eğitim Politika Zihniyeti, *Yeni Türkiye'nin Yeni Gerçekleri*, Otorite Yayınları,2012, Ankara. s.88-128.

Şimşek, O.(2013).*Yeni Ahlak Toplumunu İnşası*, Gazi Kitapevi, Ankara.

Şimşek, O.(2016).*Medeniyet ve Sistem Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce*, İmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları, Yayın No:1, Ankara.

Şimşek, O.(2018a).Tevhidi Düşüncenin Düzen Kurucu “İçtimaiyat Felsefesi (Toplum Felsefesi),Derleyen(Edi):Osman Şimşek, *İctimai Düzenin (Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi*, İmar Yayınları, Yayın No: 3, Ankara,s.13-76.

Şimşek, O.(2018b).Tevhidi Düşüncenin “İlmi Araştırma Yapma”da Bütüncül Yöntem Anlayışı, *Tevhidi Düşünce Işığında İlim Dallarının Yeniden İnşası Şurası*, Derleyen; Mustafa Alişarlı-Osman Şimşek, İmar Yayınları, Yayın No:4, Ankara, s.155-186.

Şimşek, O.(2018c). Tevhit Kavramının “İctimai Sosyal/Sistem”İnşa Eden Yönü İtibariyle İçtimai Düzen Kurucu “Anlam” Boyutu, *1.Uluslararası İslam Dünyasında Tevhidi Düşünce Şurası, Kur'an-Sünnet Temelinde Tevhidi Düşüncenin İçtimai Dünyaya Yön Verişi*, Der(Edi.): Halil Çiçek-

Osman Şimşek, İmar Yayınları, Yayın No:2,Ankara, s.233-258.

Şimşek, O.(2018d). Tevhidi Düşünce İlim Geleneğine Karşın Modern Bilim Geleneğinin Sosyal (İçtimai) Düşünce Sistemine Etkileri, *Türkiye'de Bilgi Üretimi ve Bilim Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s.757-776.

Şimşek, O.(2019a).”Çalışmanın Ontolojisi” Bağlamında Türk- İslam ve Batı Medeniyetlerinde Çalışmanın Sosyolojisi, *İş ve Hayat Dergisi, Ekonomi, Hukuk ve Sosyal Politika* Yıl: 5, Sayı:9, Ankara, s.170-194.

Şimşek, O.(2019b). 7-19. Yüzyıl Sürecinde Tevhidi Düşünce'ye Göre Bilgi İnşa Etmedeki Öncü Türk-Bilgeleri *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum / Education And Society In The 21st Century*, Cilt / Volume 8, Sayı / Issue 22, Spring / Bahar 20 Ankara,s.17-.52.

Şimşek,O.(2019c).“Tevhidi Düşünce” İlmi Yöntem Anlayışına Göre “Medeniyet – Eğitim-Tasavvuf” İlişkisinin İctimai Düzen (Sistem) Kurucu Vasfı, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum / Education And Society In The 21st Century* Cilt / Volume 8, Sayı, Issue 23, Summer/Yaz Ankara,s.161-200.

Şimşek,O. (2019d). 7-19. Yüzyıl Sürecinde Tevhidi Düşünce'ye Göre Bilgi İnşa Etmedeki Öncü Türk-Bilgeleri, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum / Education And Society In The 21st Century* Cilt / Volume 8, Sayı/Issue 22, Ankara,s: 17-52.

Şimşek, O.(2020a). Giriş, Mukayeseli Medeniyetler Analizi, *Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar-1*, Ankara, İLMAR(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları, Yayın No: 6, Ankara, s.8-31.

Şimşek, O.(2020b). “Çalışma -Toplum Felsefesi İlişkisinin” Tevhidi, Pozitivist ve Hermonotik Düşünce Yöntemlerine Göre Mukayeseli İncelenmesi, Derleyen(Edi): Osman Şimşek, *Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi*, Genişletilmiş 2. Baskı, Nobel Yayınları, Yayın No: 3174, Ankara.ns.111-141.

Şimşek,O.(2020c).”Düşünce-Yöntemi-Kültür Değişmesi” İlişkisinin Modern Türkiye'de Pozitivist Düşünceyi Etkinleştirmesinin Sosyolojisi, Ankara, *Bilgi (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social*

Scientes of the Turkic World), Yaz, Sayı:94. s.1-27.

Şimşek,O.(2020d). Tevhidi Düşüncenin Kavramsal Anlayışının Türk-İslam Medeniyetinin “Kurucu Fikri Yöntemi”Oluşu Üzerine *Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar-2*, İlmar (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayını, Yayın No:7, Ankara. S.13-36.

Şimşek,O.(2021a). “Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yöntemi”nin Türk-İslam Medeniyetinde Ortak Düşünce Yöntemi” Oluşturma İmkânı Üzerine, *Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar-3*, Ankara, İLMAR (İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları, Yayın No: 9, Ankara.s.1-10.

Şimşek,O.(2021b).“Düşünce Yöntemi-Sendika Yapılanması” Çerçevesinde “Pozitivist”, “Hermonotik”, “Tevhidi Düşünce Yöntem”lerinin Sosyolojisinin Türkiye Sendika Yapılanmasına Etkileri ve “Yeni Sendikal Bakış”, *Çalışma Hayatında Yeni Zihniyet İhtiyacı ve Pratik Uygulama Zemini Olarak Kamu Görevlileri Sendikacılığı Kongresi, 1 Mayıs Uluslararası Bayram Veli Üniversitesi-Memur-Sen Yayını*, Ankara, Sf: 45-100.

Şimşek,O.(2021c).Kongre Çağrı Mesajı,*1 Mayıs Uluslararası Kongresi(Online)*, Edi.;Osman Şimşek, Bildiriler Kitabı Cilt:1, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Memur-Sen Yayını, Ankara, Sf: 10-14.

Şeker, M. F.(2007). *Cumhuriyet İdeolojisinin Nakşibendilik Tasavvuru Şerif Mardin Örneği*, Dergah Yayınları, İstanbul.

Razi, F.(2015). *Kelime-i Tevhidin Sırları*,Terc: İ.Coşkun, Kampanya Kitapları, İstanbul.

Tezcan, M(1995). *Toplumsal Değişme*, 3.Baskı, Feryal Matbası, Ankara.

Tezel, Y. S.(1994). *Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi(1923-1950)*, 3. Baskı, Türkiye Araştırmaları, İstanbul.

Topçu, N.(2002). *İslam ve İnsan, Mevlana Ve Tasavvuf*, İstanbul: Dergah Yayınları No:173, 3.Baskı, Yayına Hazırlayan: E.Ezverdi, İ.Kara, İstanbul.

Topçu, N.(2010). *Yarınki Türkiye, Bütün Eserleri-2*, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, No:58, Yayına Hazırlayan: E.Ezverdi, İ.Kara, İstanbul.

Turan, R.(2020). Filibeli Ahmet Hilmi'ye Göre Yöntem Sorunu, *Balkanlarda İslam, Balkanlarda İslam Dini ve Kültürel Hayat C:3*. – Edirne, Ensar Neşriyat, İstanbul,s.475-492.

Türk Dil Kurumu <http://tdkterim.gov.tr>. (Erişim Tarihi 23.04.2022).

Ülgener, S. F.,(1983). *Zihniyet Aydınlar ve İzm'ler -Denemeler ve Araştırmalar-*, Mayaş Yayınları, Ankara.

Ülken,H.Z.(2000). İslam Düşüncesi, Türk Düşünce Tarihi Araştırmalarına Giriş, 3. Baskı, Ülken Yayınları, İstanbul.

Özarpınar, Y.(2002). “İnsan Düşüncesinin Boyutları”,Ötüken Yayınları, İstanbul.

Yinger,M.J.(1982).*Countercultures,The Promise and Peril of a World Turned Upside Down*, The Free Press, A Division of Mc Millian .Inc.Newyork.

Yüksel, Y.; TevhidiDüşünce ve Pozitivist Düşünce Yöntme farklılıklarının Osmanlı İdeal Dönemi İle Modern Türkiye Üzerinden Eğitim-Çalışma İlişkisinin *Mukayeseli Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020,Ankara.